

80 JAAR VRIJHEID

PROGRAMMA
RIJK VAN NIJMEGEN
NAJAAR 2024

VRIJHEID
GELDERLAND
80 jaar

80 JAAR VRIJHEID

PROGRAMMA RIJK VAN NIJMEGEN NAJAAR 2024

INHOUD

Colofon

'80 jaar Vrijheid' is een speciale editie van de Vrijheidskrant ter gelegenheid van de herdenking Market Garden, september 1944, en de evacuatie-tijd daarna. In de krant historische verhalen, interviews en het complete herdenkingsprogramma.

De krant wordt op zaterdag 31 augustus als bijlage verspreid bij weekblad De Brug in Nijmegen en Het Gemeente Nieuws in Berg en Dal, Mook en Heumen. En daarnaast via musea, bibliotheken, buurtcentra en scholen. De oplage is circa. 100.000 exemplaren. Deze krant is tevens als bladerkrant beschikbaar op vrijheidregionijmegen.nl.

'Market Garden 1944-2024' maakt deel uit van het programma '80 jaar Vrijheid' in het Rijk van Nijmegen. Dit is bedoeld om de gebeurtenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog te herdenken en 80 jaar vrijheid te vieren. De gemeenten Beuningen, Berg en Dal, Druten, Heumen, Nijmegen en Wijchen nemen er aan deel. Het programma is mede mogelijk gemaakt door subsidie van de provincie Gelderland.

Oprichtgever:

Projectteam '80 jaar Vrijheid'
Rijk van Nijmegen

Coördinatie en samenstelling:

Ad van Heiningen

Teksten:

Cindy Cloin, Ad van Heiningen,
Linda Brummelman en Joost Rosendaal

Eindredactie:

Hans Morssinkhof

Fotografie:

Zie de namen bij de foto's.

Beeld voorpagina:

Louman & Friso ontwerp bureau

Vormgeving:

Louman & Friso ontwerp bureau

Contact

Via infocentrumwo2.nl/contact of de mail: welkom@infocentrumwo2.nl

Laten we de vrijheid koesteren

Dit jaar vieren we 80 jaar vrijheid in het Rijk van Nijmegen. We staan stil bij de gebeurtenissen van de Tweede Wereldoorlog en herdenken allen, militairen en burgers, die tijdens en als gevolg van de oorlog omkwamen. Velen van hen zijn gestorven voor de vrijheid waarin wij nu leven. Een vrijheid die niet vanzelfsprekend is. Dat realiseren wij ons maar al te goed, als we kijken naar de huidige conflicten in de wereld. Oorlog, geweld, honderdduizenden mensen op de vlucht, hun toekomst onzeker.

Hun verhalen raken aan die van ons, van al die jaren geleden.

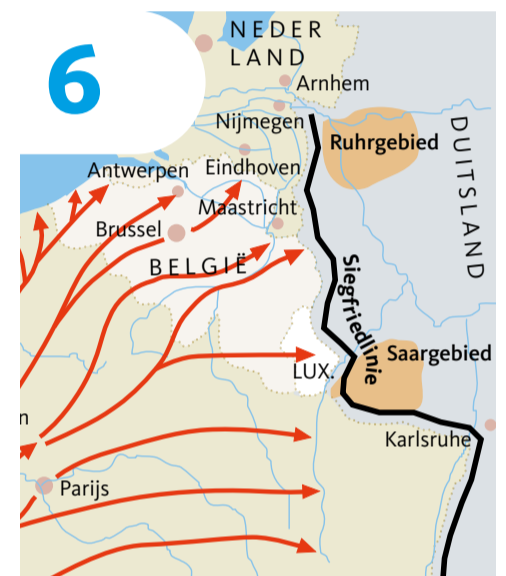
Elke stad, elk dorp in onze regio heeft eigen verhalen. Over de verschrikkingen van de oorlog, maar ook over moed, heldendaden en veerkracht. We herdenken wat gebeurd is, gedenken allen die voor onze vrijheid gevochten hebben. En tegelijkertijd is dit een bril waardoor we naar het heden kijken. Het zet ons aan tot nadenken over in wat voor wereld wij willen leven.

Een wereld waarin mensen vrij zijn om te leven zoals zij willen, waarin zij hun eigen keuzes kunnen maken en hun kinderen veilig kunnen opgroeien. Iedereen heeft recht op vrijheid.

Laten wij de onze koesteren.

Hubert Bruls, *Burgemeester van Nijmegen*

Mark Slinkman, *Burgemeester van Berg en Dal*

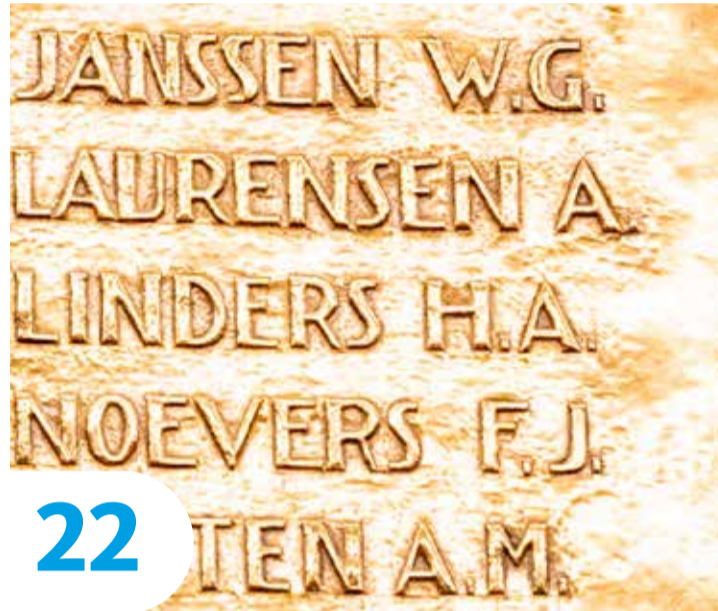

Op de voorpagina een deel van de muurschildering over Market Garden op de gevel van Lindenberg Cultuurhuis aan de Ridderstraat in Nijmegen. Deze muurschildering werd vorig jaar gemaakt door kunstenaar Gerco Hidding en beeldt de operatie Market Garden (september 1944) uit in verschillende scènes.
Foto: Eveline van Elk

10

22

11

24

18

23

29

- 5 Herdenken en vieren
- 6 Het laatste oorlogsjaar in kaarten en dagboekfragmenten
- 10 Esther Horsten, nieuwe directeur Vrijheidsmuseum
- 11 Liefde in oorlogstijd
- 12 Sunset March dagelijks 'eerbetoon'
- 13 Sunset March XXL Expositie 'OverBruggen'
- 14 Kampement en Waaloversteek
- 15 Parade en festival voor vrede
- 16 Muurschildering Market Garden
- 18 Marijke en Toon Hermsen werden beiden geëvacueerd
- 19 Leren over de oorlog door jeugdserie over Jos uit Ooij
- 20 Faces to Jonkerbos
- 21 Nijmegen frontstad Muziek van onze bevrijders
- 22 Nyma-plaquette keert terug
- 23 Amerikaanse jongeren bij '80 jaar Vrijheid'
- 24 Siem vertelt oorlogsverhalen door
- 25 Brits kampement in Groesbeek
- 26 Agenda herdenking Market Garden
- 29 Patsboem! maakt magazine voor kinderen
- 31 80 jaar Vrijheid

Deze Vrijheidskrant is ook als bladerkrant beschikbaar op www.vrijheidregionijmegen.nl. Hier tref je ook de meest actuele informatie over 'Market Garden 1944-2024' en het programma '80 jaar Vrijheid'. Op deze website ook historische verhalen, achtergrondartikelen en video's over dit onderwerp.

LINDENBERG

- CULTUURHUIS -

VRIJHEID VOOR IEDEREEN.
BIJ LINDENBERG CULTUURHUIS

Niemand die het ziet - Een avond met Huib Modderkolk

Op deze avond laat journalist Huib Modderkolk zien hoe digitale oorlogsvoering werkt en welke impact het op de samenleving heeft. Digitale sabotage, online spionage en grootschalige desinformatie maken de wereld tot een permanent strijdtoneel. Hoe kwetsbaar zijn we als we niet zien hoe we worden aangevallen? En weten we eigenlijk zelf wel hoe ver onze geheime diensten gaan in de digitale oorlogsvoering? *Niemand die het ziet* maakt duidelijk wat er op het spel staat en hoe we ons als samenleving kunnen verdedigen.

ma. 9 september 2024 | 19:30 uur | € 12,50

Foto: Freek van den Bergh.

Words on War - Market Garden

Het woord is aan de (woord-)kunstenaars! Met woorden die ons mee terugnemen naar september 1944, hebben we tijdens *Words on War* aandacht voor operatie Market Garden. Tijdens een avondvullend programma onder leiding van theatermaker en historicus Tijmen Dokter hoor je dagboekfragmenten over Market Garden en brengen (lokale) makers dichtkunst, muziek, beeld en storytelling naar het podium. *Words on War* is een programma van de Lindenberg & Meneer Otis.

ma. 16 september 2024 | 20:00 uur | € 3,00

The Serenade Sisters & Egbert Meijers - Als vrijheid zoveel jaar kan duren

In deze muzikale vertelling zingen en spelen The Serenade Sisters vierstemmig de liedjes die 80 jaar geleden klonken. Het repertoire is vrolijk, bekend, stemmig en verrassend gevarieerd en doet de bevrijding herleven. Maar ook breekbare liedjes over de oorlog, machteloosheid, toekijken en anders-zijn komen voorbij. Verteller Egbert Meijers verbindt de muziek met het verhaal en reflecteert op onderwerpen als liefde, vrede en hoop. Want dat hebben we ook in deze tijden hard nodig. Geniet deze avond van een klankrijke, taalrijke en ontroerende vertelling over de betekenis van vrij zijn.

do. 19 september 2024 | 20:00 uur | € 3,00

Foto: Annerieke Meijers

Muurschildering Market Garden uitgelicht

De Slag om Nijmegen (of Bevrijding van Nijmegen) vond plaats van 17 tot 25 september 1944, als onderdeel van operatie Market Garden tijdens de Tweede Wereldoorlog. Op de gevel van de Lindenberg prijkt een muurschildering waar diverse dagboekverhalen van Market Garden worden getoond. Deze muurschildering wordt gedurende de gehele week uitgelicht.

week van 16 september 2024

Kom ook naar de lezingen rondom operatie Market Garden van de Radboud Universiteit.

Houd hiervoor onze website in de gaten.

VRIJHEID
GELDERLAND
80 jaar

provincie
Gelderland

BESTEL JE TICKETS OP WWW.DELINDENBERG.COM

Gevarieerd
programma
Market Garden –
80 jaar vrijheid

Herdenken en vieren

Het Rijk van Nijmegen is in september 1944 wereldnieuws. Net als de andere gebieden waar tienduizenden parachutisten worden gedropt in het kader van operatie Market Garden. Het doel, een snelle opmars naar Hitler-Duitsland wordt niet bereikt, maar het Rijk van Nijmegen is bevrijd. Komende septembermaand, 80 jaar later, herdenken we hier de strijd en de slachtoffers van toen en vieren we '80 jaar Vrijheid'.

Tientallen organisaties in het Rijk van Nijmegen hebben gewerkt aan een uitgebreid programma om stil te staan bij Market Garden 1944-2024. Het gaat niet alleen om terugblikken en vrijheid vieren. De oorlogen in Oekraïne en in de Gaza beheersen dagelijks het nieuws. Wereldwijd zijn miljoenen mensen op de vlucht voor oorlogsgeweld. Het is duidelijk: veiligheid, vrede en vrijheid zijn niet vanzelfsprekend, maar worden elke dag bedreigd. Toen én nu. Die link tussen verleden en heden klinkt door in het programma.

In september zijn er de officiële momenten van herdenking, met kransleggingen en toespraken. Zoals op dinsdag 17 september in Groesbeek en vrijdag 20 september bij het monument van De Oversteek in Nijmegen. Nieuw is dat veel graven van de geallieerde militairen op oorlogsbegraafplaats Jonkerbos in de herdenkingsweek worden voorzien van portretten.

Er zijn evenementen om de bezoekers de gebeurtenissen in 1944-1945 te laten 'herbeleven', zoals historische militaire kampementen op Veur-Lent bij Nijmegen en Klein-Amerika in Groesbeek. Vrijdag 20 en zaterdag 21 september roeien honderden re-enactors de Waal over, net als de Amerikanen tijdens hun Waalcrossing op 20 september 1944.

Een eigentijdse vorm van herdenken is de Sunset March, die elke avond bij zonsondergang gehouden wordt over stadsbrug De Oversteek. Zaterdag 21 september staat een speciale editie op het programma, de Sunset March XXL, waarbij iedereen welkom is.

Voor de wandelaar of fietser bevat het programma onder meer de ge-

noemde Sunset March, de Euregio Vrijheidswandeling op 15 september in Groesbeek, een halve marathon op dezelfde dag in Heumen, toertochten en rondleidingen.

Bij het Vrijheidsmuseum in Groesbeek is op zondag 15 september een Vrijheidsfestival, in het Huis van de Nijmeegse Geschiedenis is vanaf 7 september de expositie 'OverBruggen' te zien. Er staan lezingen en presentaties op het programma. Het Symfonie Orkest Nijmegen brengt zaterdag 21 september in De Vereniging een klassiek programma met 'Muziek van onze bevrijders'. Ook elders zijn er muziek- en kooruitvoeringen.

De Lindenberg besteedt met 'Niemand die het ziet' op 9 september een avond aan hedendaagse digitale oorlogsvoering. In het Cultuurhuis geven kunstenaars op 16 september met 'Words on War' hun visie op Market Garden. Mensen die zich uit willen spreken tegen oorlogsvoering en vóór vrede, krijgen daartoe een uitgelezen kans op de parade en het festival Peace by Peace op zaterdag 21 en zondag 22 september in Nijmegen.

Het programma 'Market Garden 1944-2024' concentreert zich op de maand september, maar heeft een uitloop in de maand oktober en daarna. Dan is het namelijk 80 jaar geleden dat bewoners van delen van het Rijk van Nijmegen moesten evacueren, net als in de Betuwe. Deze gebieden werden onder water gezet door het Duitse leger, om een verder opmars van de geallieerden te voorkomen.

Bovenstaande is een greep uit het programma 'Market Garden 1944-2024'. Het complete overzicht vindt u in deze krant, net als verhalen en achtergronden.

Eén voorbeeld: bij de samenstelling van deze krant werd nog gesleuteld aan programmaonderdelen, met name data en tijden. De meest actuele versie van de agenda is te vinden op www.vrijheidregionijmegen.nl.

Herdenkingsweek

Het zwaartepunt van de herdenking van Market Garden ligt in de week van zondag 15 tot en met zondag 22 september, maar er zijn ook eerder al activiteiten en daarna. Een selectie uit het programma van de herdenkingsweek:

Zondag 15 september

Vrijheidsfestival en Kindervrijmarkt in en rond het Vrijheidsmuseum in Groesbeek. Hier start die dag ook de Euregio Vrijheidswandeling.

Dinsdag 17 september

Herdenking Market Garden bij het Generaal Gavin-monument in Groesbeek.

Donderdag 19 september

Kampement van de Liberation Task Force op Klein Amerika in Groesbeek, met voertuigen en uitrusting van het Britse leger uit de periode van Market Garden.

Vrijdag 20 september

Kampement van de Pontoongroep '40-'45 op het eiland Veur-Lent bij Nijmegen. Om 12.00 uur Waalcrossing met 26 boten en 200 re-enactors.

Zaterdag 21 september

Kampement van Pontoongroep '40-'45. Om 14.57 uur opnieuw Waalcrossing, op hetzelfde tijdstip als op 20 september 1944.

Zaterdag 21 september

Parade voor de vrede, Peace by Peace van het centrum naar het Vasim-terrein in Nijmegen. Daarna festival Peace by Peace op het terrein van de Vasim. Dit wordt zondag 22 september voortgezet.

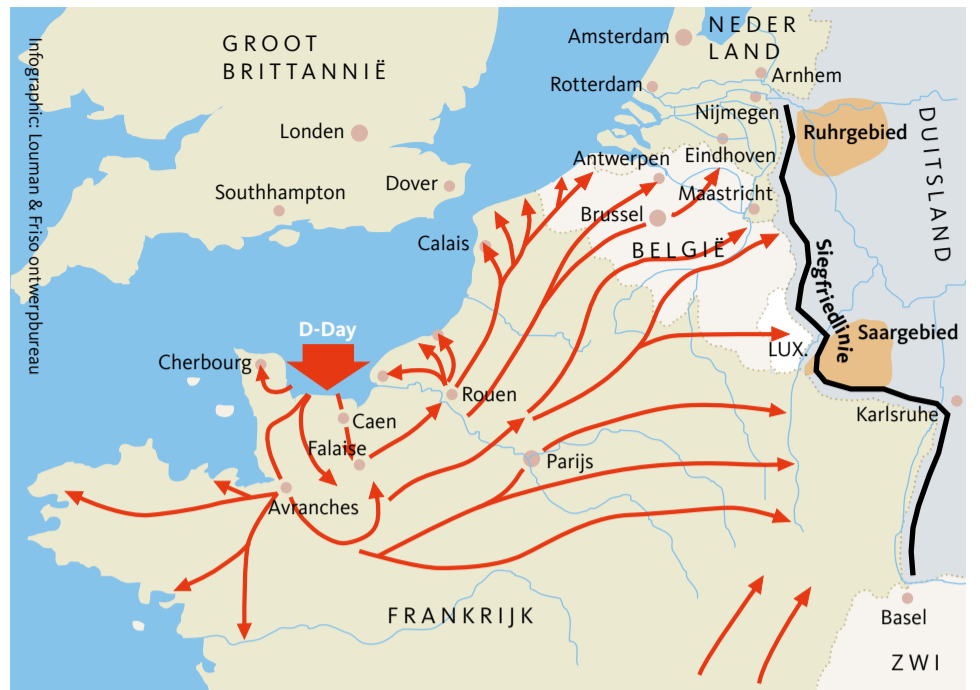
Zaterdag 21 september

Speciale editie van de Sunset March XXL, over stadsbrug De Oversteek. Verzamelen om 19.00 uur op het Vasim-terrein.

Zie voor de complete en actuele agenda: www.vrijheidregionijmegen.nl

Zondag 17 september 1944 landen tienduizenden parachutisten bij de bruggen over de rivieren en kanalen tussen de Belgische grens en Arnhem. Op hetzelfde moment rukken grondtroepen op vanaf de Belgische grens. Dat is de start van operatie Market Garden. Het Rijk van Nijmegen wordt bevrijd, maar blijft nog vele maanden frontgebied. De gevolgen zijn groot: duizenden doden, tienduizenden burgers op de vlucht, enorme verwoestingen. Het laatste oorlogsjaar in kaarten, foto's en dagboekfragmenten.

Het laatste oorlogsjaar

D-Day, 6 juni 1944, tot Market Garden, september 1944

De bevrijding van Europa begint op 6 juni 1944 (D-Day), met de landing van geallieerde troepen op de kusten van Normandië. In de maanden daarna veroveren zij grote delen van Noord-Frankrijk en trekken op richting Duitsland. Daar hebben Hitler's troepen een verdedigingslinie aangelegd die loopt van Kleve tot aan de Zwitserse grens: de Westwall (Siegfriedlinie).

Market Garden

5 SEPTEMBER 1944
Dolle Dinsdag

MARIE VAN KESSEL (52) heeft een kruidenierswinkel nabij de Molenberg in Wijchen en schrijft over Dolle Dinsdag:

'De gehele week is het onrustig geweest. Vele treinen zijn hierlangs gekomen. De hele weermacht trekt in de richting van Nijmegen. Ook over Alverna heeft het dag en nacht gereden. (...) Hier in Wijchen is het ook zeer onrustig geweest. De naar de grens trekkende Duitsers namen alles mee wat hen bruikbaar leek en de mensen langs de grote wegen hadden het maar te geven. Ook vele fietsen werden ontnomen. Bij en in de fabriek van Mes waren vele goederen opgeslagen. Ze verlangden dat de mensen hier die goederen met paard en wagen naar de trein zouden rijden. Er werd geweigerd en de Duitsers dreigden de hele fabriek in de lucht te laten vliegen. Toen werd besloten de goederen op te laden en is dat onheil voorbij gegaan.'

Colonne Duitse wagens met paarden, op of omstreeks 5 september 1944. OP de voorgrond kijken Nijmeegse burgers toe.

Foto: Collectie Gelderland

20 SEPTEMBER 1944
Market Garden

Wijkzuster JOSEPHA GEEVE (39) gaat op 20 september op pad om een paar honderd meter van de Waalbrug in Nijmegen gewonden te verzorgen:

'In de stad wordt het met het uur akeliger. Het is bijna niet meer te doen. Overal om ons heen wordt er geschoten. De Duitsers staan als uitgehongerde dieren, van alles, wat zij maar te pakken kunnen krijgen, te eten; met de ene hand op het geweer geleund, met de andere een appel of een peer vasthoudend en van tijd tot tijd er van happend en maar loerend of er iets verdachts is. Als wij onderweg zijn begint het granaten te regenen. Heen en terug, het giert om ons heen en slaan links en rechts in. Toch besef ik het grote gevaar niet waarin wij verkeren.'

Straatbeeld met de verwoesting van de bevrijding, gezien vanuit de Lange Burchtstraat. Links van het midden Wintersoord, rechts het verwoeste pand van de diaconie van de NH-gemeente. In het midden een Brits anti-tankkanon.

Foto: Collectie Gelderland

Doel van Market Garden is een snelle opmars van het geallieerde leger naar het Duitse Ruhrgebied, om de Siegfriedlinie heen. Het wil uiteindelijk de Rijnbrug in Arnhem veroveren om vandaar het Ruhrgebied binnen te vallen. Tussen 17 en 20 september trekken de grondtroepen van België via een smalle corridor naar Nijmegen. De Waalbrug valt op 20 september in geallieerde handen, maar de Britse para's moeten de Arnhemse Rijnbrug prijsgeven aan de Duitsers. Daar strandt de operatie.

10
OKTOBER 1944
Nijmegen frontstad

FINE OOSTENDORP-EPPINK (38) zit op 10 oktober al drie weken met haar gezin in een schuilkel-der in Bottendaal:

‘Even moet ik jullie nauw beschrijven, hoe die schuilkelder eruit ziet en waar die gelegen is. Schuin tegenover slagerij Van Kempen in de Stephanusstraat is een grote poort, die poort ingetreden ziet men een hele grote tuin. Midden in die tuin staat een schuilkelder en die is 2 meter breed en 6 meter lang, alles van binnen is stro, een flinke ingang en een nooduitgang. Dit is de hele schuilkelder, dus ge ziet heel primitief, maar we voelden er ons veilig in, en dat was in deze weken heel wat waard (...) wanneer het iets rustig is gaan we met onze kinders de tuin in, maar dan ineens hoort men weer luchtgevechten of projectielen en vliegt de kelder in. Ge begrijpt dat het zeer behelpen is geweest, maar we leven nog.’

Mensen in de schuilkelder, gelegen onder de elektriciteitscentrale.

Foto: Collectie Gelderland

18
OKTOBER 1944
Evacuatie

JAN ROSENDAAL (20), een boerzoon uit Millingen aan de Rijn, moet op 18 oktober op last van de Duitsers evacueren:

‘Om circa acht uur vertrokken we na afscheid genomen te hebben van de ingekwartierde Duitsers. Paul, de anders zo diefachtig heerschap, huilde als een kind. Dan gingen we op weg. Ik was de laatste die afscheid nam van ons huis. Van Fritz Lange kreeg ik nog de veldfles. Onderweg namen we afscheid van de Millingenaren die alle ook reisvaardig naar het veer togen. In de kom van 't dorp werd even gewacht op enige andere karren die met ons via Emmerik naar Zevenaar zouden gaan. Ongeveer half tien passeerden we met vijf karren de grens en was onze tocht naar den vreemden begonnen.’

De familie Breukers uit Millingen op weg tijdens de evacuatie van 1944.

Foto: Collectie Millings Jaarboek / familie Breuking

Februari 1945, de Ooij. De hele omgeving van Nijmegen is door de Duitsers onder water gezet.

Foto: RAN

Onderwaterzetting Betuwe en Ooijpolder

Bevrijd/bezet Nederland

Na Market Garden zijn grote delen van Brabant en Limburg en het Rijk van Nijmegen bevrijd. Met de Slag om de Schelde komt in oktober/november 1944 ook voor het zuidwesten van Nederland een einde aan de Tweede Wereldoorlog. De rest van Nederland blijft bezet, het dichtbevolkte westen wacht de vreselijke Hongerwinter. De regio Nijmegen is nog tot april 1945 frontgebied.

7
FEBRUARI 1945
Inundatie omgeving

Aannemer THEO THUNISSEN (42) kijkt op 7 februari vanaf de stuwwal naar de Ooijpolder:

‘We hadden overdag op de Batavierenweg al waargenomen dat de Duitsers de Waaldijk bij Leuth hadden doorgestoken waardoor de gehele Ooij zover men kan zien onder water gekomen is. Volgens de Canadese kapitein was dit voor hen bij een mogelijk offensief wel lastig, maar van den anderen kant had het ook weer zijne voordelen dat waar het water is de Duitsers niet kunnen zijn en de flanken aan de zijde van het water natuurlijk beveiligd zijn. Met dit al wordt de verwoesting in onze omgeving hoe langer, hoe groter. Hoeveel boerderijen en steenfabrieken zouden er nu weer onherstelbaar verwoest worden, wat zal er de eerste jaren van de landerijen en al wat er op is terecht komen? Het is misschien kinderachtig maar ik wil bekennen dat me, toen ik op de Batavierenweg stond en dit alles overdacht, de tranen over de wangen liepen.’

8
FEBRUARI 1945
Rijnlandoffensief

Dr. ADRIANUS HENNEMAN (51), directeur van sanatorium Dekkerswald, beleeft op 8 februari het begin van operatie Veritable:

‘Precies vijf uur in den morgen klonk een licht schot, dat wel het sein bleek te zijn voor de ons aangekondigde kanonnade: dit werd het groote offensief van Monty! Het moeten 1250 kanonnen geweest zijn, die de kakophonie begonnen. Dit was nu werkelijk

oorverdoovend. Men kon elkaar buiten alleen door hard schreeuwen verstaanbaar maken. (...) Een mist van kruitdamp hangt om Dekkerswald en temidden van die mist ziet men de priemende vlammen van de honderden kanonnen. De ruiten trillen voortdurend, men ziet werkelijk het huis bewegen en ‘trillen op zijn grondvesten’. (...) De stemming van de patiënten is die van dankbare opluchting en van enthousiasme om de ongevenaarde sensatie.’

Twee tanks voor hotel De Oude Molen aan de Molenweg in Groesbeek tijdens operatie Veritable.

Foto: Collectie Gelderland

Om een verdere geallieerde opmars te voorkomen zet het Duitse leger grote delen van de Betuwe onder water door op 6 december de Rijndijk bij Elden op te blazen. Ook de Ooijpolder en de Duffelt (tussen Nijmegen en Kleve) worden ingezet als buffer door ze onder te laten lopen. De bevolking wordt gedwongen te evacueren naar de noordelijke provincies, Noord-Brabant of België.

Oorlog en Vrijheid in het Rijk van Nijmegen

Het Infocentrum WO2 Nijmegen is een historisch, toeristisch en educatief informatiepunt. Het geeft de bezoekers aan het Rijk van Nijmegen de beste introductie op de verhalen, historisch erfgoed, evenementen en musea die de regio te bieden heeft als het gaat om de Tweede Wereldoorlog. Je begint je bezoek met een levendige ervaring van wat WO2 betekende voor Nijmegen en omgeving. Bovendien maak je in het Infocentrum WO2 mee hoe de geschiedenis levend wordt gehouden op diverse historische plekken.

Belevingswand

Op een grote interactieve wand krijg je een impressie van wat er in het Rijk van Nijmegen te zien, te doen en te beleven is op het gebied van WO2. Denk hierbij aan luisterstenen, monumenten, musea etc. Leer kart iets over grote historische gebeurtenissen en verkend de regio!

Experience

In de experience word je meegenomen in de WO2-geschiedenis van het Rijk van Nijmegen door middel van historische beelden. Beleef in de Experience hoe oorlog ons allemaal raakt.

Het Mysterie

De strijd om Nijmegen is losgebarsten. De leden van de familie Van Noordenburg zijn elkaar uit het oog verloren. Zoon Jan zit in een schuilkelder en vraagt jouw hulp om zijn familie te zoeken. Stop in het waargebeurde verhaal van de familie Van Noordenburg. In dit mysterie ga je op zoek naar aanwijzingen en leer je over de geschiedenis van Nijmegen e/o tijdens Market Garden. Kun jij Jan helpen zijn familie te vinden?

Geschikt voor kinderen vanaf ongeveer 9 jaar.

Hologramvitrine

Uniek in Nijmegen is onze hologramvitrine. Hierin worden topstukken over de Tweede Wereldoorlog uit verschillende regionale musea en archieven geprojecteerd in 3D. Denk hierbij aan een kinderwagen gebruikt tijdens de evacuatie van de Betuwe en aan een gesmolten wijnglas uit de etalage van de V&D dat herinnert aan het bombardement van 22 februari 1944. Waar nieuwe technologie en geschiedenis elkaar ontmoeten.

Het Infocentrum WO2 Nijmegen is iedere dag geopend (met uitzondering van 1 januari en 25 december) van 10.00-17.00 uur, op zon- en feestdagen van 12.00-17.00 uur. De toegang is gratis.

provincie
Gelderland

Nijmegen

vfonds
Investeert in
VREDE

INFO NIJMEGEN
CENTRUM WO2

Ridderstraat 27, 6511 TM Nijmegen T 024 - 2200 102
E welkom@infocentrumwo2.nl, I infocentrumwo2.nl

NO CASH
CARDS ONLY

Rijnlandoffensief

Het doel van operatie Market Garden, een snelle opmars naar nazi-Duitsland, blijft in september 1944 buiten bereik. Wel is het Rijk van Nijmegen bevrijd. Hier verzamelen zich begin 1945 zo'n 500.000 geallieerde soldaten, samen met 1.000 kanonnen en 34.000 voertuigen. Op 7 februari 1945 start het Rijnlandoffensief, op 24 maart steken de geallieerden bij Wesel de Rijn over. Daarmee is de laatste Duitse verdedigingslinie geslecht en ligt de weg open naar Berlijn.

23
APRIL 1945
Terugkeer

Pastoor HENDRICUS HOEK uit Breedeweg komt 23 april terug in Groesbeek:

'Ga 's avonds op een geleende fiets de Grafwegen op. Het ziet er afgrijselijk uit. Een enkel bewoonbaar huis. Er wonen nochtans reeds meerdere gezinnen.' Vier dagen later: 'Vind tussen het puin van de pastorie het gehavende kasboek van de kerk. Er arri-

veren enige mensen uit België: de mijnen niet. Ga naar de Kiekberg: tel een twintig dode, half vergane soldaten. Droevig toneel. Het bos van de baron is aan flarden geschoten. Alom loopgraven, mijnen en munitie: onder de stromende regen terug.

De resten van pastorie en parochiekerk in Groesbeek-De Horst.

5
MEI 1945
Bevrijding

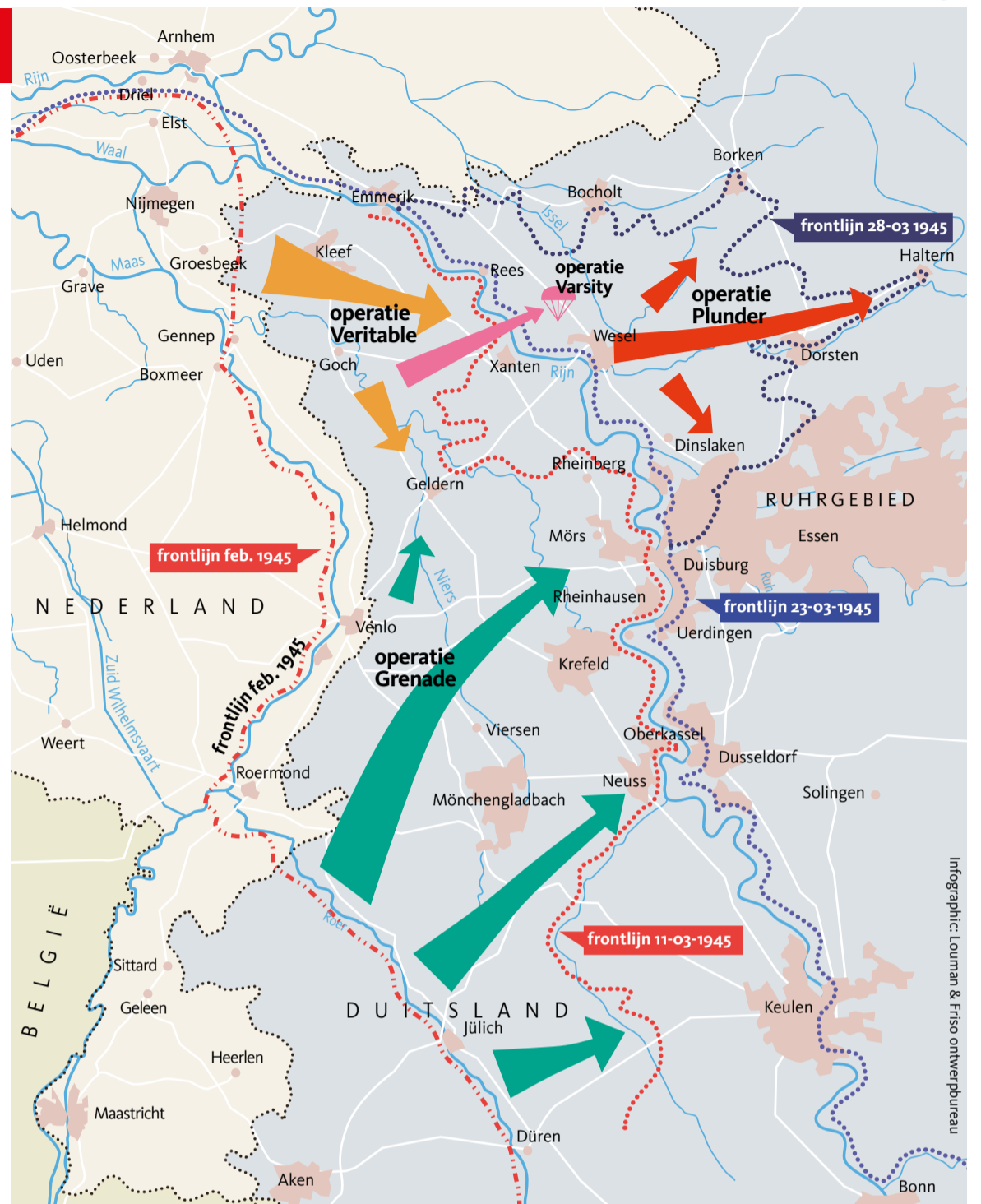
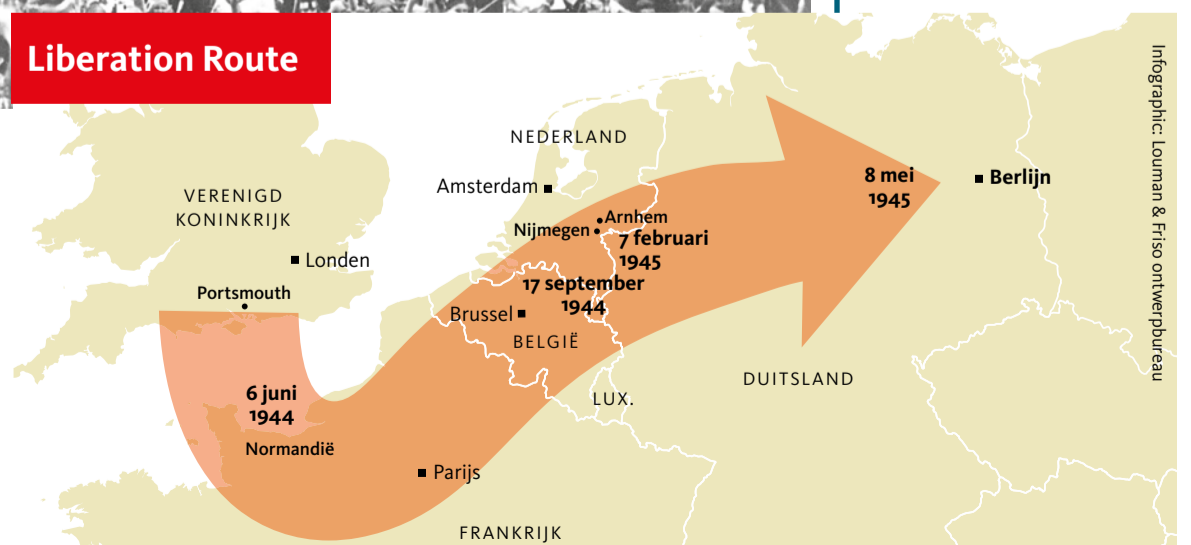
Student BERT SCHRETLEN (25) gaat 's middags 5 mei de stad in:

'Nog nooit zag ik zoveel vlaggen. Ieder huis juicht en wapperend hangen de Nederlandse kleuren uit. Op het Keizer Karelplein is het zwart van de mensen die naar het verkeer staan te kijken. De Graafseweg is versierd met wimpels over de straat. Een muziekkorps van de Canadezen (...) marcheert langs ons heen. De mensen rekken zich uit en in de Molenstraat staat 'n haag van mensen 8-10 man dik, in 'n zeer lange ovaal opgesteld, waartussen het muziekkorps statig heen en weer marcheert. Na iedere mars juicht de menigte, de handen gaan omhoog. Tot slot komt het 'God save the King'. En dan gaan de duizenden mensen in drommen naar de Grote Markt, waar reeds andere duizenden staan op het geraamte van V. en D. Er gaan geruchten dat de koningin komt, maar helaas zijn het loze geruchten.'

Een enorme mensenmassa op de Grote Markt in Nijmegen tijdens de bevrijdingsfeesten. Op de achtergrond het 'skelet' van het warenhuis van Vroom & Dreesmann.

Liberation Route

Vrijheidsmuseum: elke dag urgent en actueel

Foto: Eveline van Elk

Esther Horsten, de nieuwe directeur van het Vrijheidsmuseum, dat op de achtergrond zichtbaar is.

Het Vrijheidsmuseum in Groesbeek vindt zijn oorsprong in het oorlogsverleden van deze regio, maar staat midden in het heden. Esther Horsten, de nieuwe directeur, wil dat bezoekers ervaren hoe belangrijk onze vrijheid is. “We moeten waakzaam blijven.”

Vorig jaar zomer kwam Esther voor het eerst als bezoeker in het hernieuwde museum. “Ik vond het prachtig. Het museum vertelt veel over ons verleden, maar is daarnaast enorm actueel. Dat sprak me heel erg aan.” Dit voorjaar volgde zij voormalig directeur Wiel Lenders op, die nu met pensioen is. Esther heeft een achtergrond in management, communicatie en was programmamaker bij Museumpark Orientalis. Al die verschillende ervaringen kan ze goed inzetten als directeur bij het Vrijheidsmuseum.

Huis verwoest

Het museum staat al jaren als een huis. De bezoekers beleven oorlog en vrijheid, zonder grenzen. De Tweede Wereldoorlog krijgt vanuit verschillende perspectieven een veelzijdig gezicht. Operatie Market Garden krijgt veel aandacht, als onderdeel van het grotere verhaal. “Die heeft in deze omgeving heel veel impact gehad”, weet Esther. Als ze achter het museum staat, kan ze haar ouderlijk huis zo ongeveer zien staan. “Ik ben opgegroeid in Groesbeek. Op een historische

plek waar rond operatie Market Garden veel is gebeurd. Er landden toen parachutisten, praktisch in de achtertuin van mijn oma en haar familie. Ze heeft er nooit veel over gezegd, wel weet ik dat ze moesten evacueren. Ze gingen met het gezin naar Escharen. Dat klinkt zo dichtbij. Of, sterker nog: dat is heel dichtbij. Toch maakte het qua veiligheid een wereld van verschil.” Er werd zwaar gevochten tussen de geallieerden en de Duitsers. “Toen het gezin van mijn oma terugkeerde, was het huis helemaal verwoest. Het is na de oorlog weer opnieuw opgebouwd. Mijn vader is daar geboren in 1948.”

Er zijn uiteraard meer plekken in de regio waar geallieerde parachutisten zijn geland of waar zwaar

gevochten is. Vanuit het Vrijheidsmuseum worden er tours georganiseerd langs die locaties. Esther: “Dat roept toch weer iets heel anders op bij bezoekers dan het museum. Je staat daar waar de geschiedenis zich daadwerkelijk heeft afgespeeld.”

Bestaansrecht

Maar het is niet alleen de belangrijke geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog die hier aan de orde komt. Het is juist de link met het heden die het Vrijheidsmuseum ook bestaansrecht geeft. “Sinds de inval van Rusland in Oekraïne komt oorlog letterlijk en figuurlijk veel dichterbij. Maar het gaat in ons museum niet alleen over oorlog. Ook andere zaken die onze vrijheid

beknotten krijgen aandacht, zoals de discussie over rechten en acceptatie van homo’s.”

Het museum wil zich de komende jaren richten op een verdere groei van het aantal bezoekers, ook vanuit Duitsland. Esther: “Iedereen zou het Vrijheidsmuseum moeten bezoeken. Jong en oud. Het laat op een boeiende manier een belangrijk deel van de geschiedenis van de regio zien, geplaatst in nationale en internationale context. Bovendien heeft het museum een boodschap die nog steeds relevant is en helaas relevant zal blijven. Het verhaal van de geschiedenis moet verteld worden. Ik hoop dat mensen zich hierdoor nog beter realiseren hoe belangrijk onze vrijheid is.”

Vrijheidsfestival

Op zondag 15 september vindt in en rondom het Vrijheidsmuseum in Groesbeek het Vrijheidsfestival plaats. Er is een vrijmarkt, met muziek en entertainment voor kinderen. Ook zijn er historische voertuigen te bewonderen en is het museum natuurlijk geopend.

Vrijheidsfestival, 10.00-17.00 uur,
Vrijheidsmuseum Groesbeek,
Wylerbaan 4 in Groesbeek.

 Voor meer informatie: www.vrijheidsmuseum.nl

“Ik hoop dat mensen zich hierdoor nog beter realiseren hoe belangrijk onze vrijheid is.”

Foto: Eveline van Elk

Foto: Eveline van Elk

Een deel van de expositie 'Liefde in Oorlogstijd' in het Vrijheidsmuseum.

Stapelverliefd op dat mooie uniform

Foto: familie Oattes

Greet en Frank Oattes verlaten de kerk na de inzegening van hun huwelijk.

“Ik voelde een sterke aantrekkingskracht, al raakten we elkaar nauwelijks aan. En vond het vreselijk dat hij weg moest. Vader zei: ‘Dat is toch niks gedaan; een meisje van achttien, voor het eerst verliefd op een jongen in een mooi uniform!’”

Het zijn woorden van Greet van Luyt, een Brabants meisje van 18 jaar. In het boek ‘Liefde in Oorlogstijd’ van Steffie van den Oord vertelt zij over de ontluikende liefde met een Schotse soldaat, vlak voor het einde van de oorlog.

Geallieerde troepen trokken op 18 september 1944 vanuit België via Eindhoven naar het noorden op voor een verrassingsaanval richting het Ruhrgebied, om daarna door te trekken naar Berlijn. Maar de operatie mislukte, waardoor de geallieerden noodgedwongen langer in Brabant bleven. De familie van Greet nodigde een paar soldaten uit om thuis wat te komen drinken. “Ik zag hem kijken naar ons kruisbeeld en dacht: die is van mij. Hij was een knappe jongen.”

Die jongen was de Schotse Frank Oattes. Hij overwinterde in Brabant en leerde Greet beetje bij beetje kennen. Veel gebeurde er niet tussen de twee, maar ze besloten elkaar te gaan schrijven toen hij door moest naar Duitsland. Hun ontluikende liefde bleek bestand tegen het gemis. Na de oorlog trouwden Greet en Frank. Hun zoon Huub Oattes was recent bij de opening van de tentoonstelling ‘Liefde in Oorlogstijd’ in het Vrijheidsmuseum. De Nijmegenste Steffie van den Oord sprak tal van ouderen over de Tweede Wereldoorlog. Juist de verhalen over de liefde inspireerden haar en ze besloot daar een apart boek over te schrijven. De tentoonstelling die nu te zien is in het Vrijheidsmuseum, is gebaseerd op haar boek.

De Tweede Wereldoorlog beïnvloedde het liefdesleven van een hele generatie mensen. Ze kregen net als in ‘gewone’ tijden vlinders in hun buik: in de schuilkelder, op hun onderduikadres, aan het front of doodgewoon op straat. De tentoonstelling laat zien hoe mensen

elkaar onder moeilijke omstandigheden vonden. En hoe gevoelens alles kunnen doorbreken. Zo werden er ook meisjes verliefd op een Duitse soldaat. Of vonden twee mannen elkaar in een concentratiekamp. Het was overleven, maar de liefde overwon. Steffie: “De oorlog zette alles op scherp, het leven was zwaar. Maar de liefde maakte het op een bepaalde manier ook licht. De mensen die ik heb gesproken, zwegen soms jarenlang over wat ze hadden meegemaakt. De geschiedenis was te pijnlijk. Maar als ze vertelden over hun liefde, kregen ze blozende gezichten. Er kwamen prachtige, bijzondere en ontroerende verhalen naar boven.”

Inmiddels zijn de ouderen in het boek van Steffie overleden. “Het waren dappere mensen en het is mooi dat hun verhalen nu zijn terug te zien in het Vrijheidsmuseum. Wat zij meemaakten, gebeurt vandaag de dag nog steeds. Denk bijvoorbeeld aan Oekraïne. Het voelt dichterbij dan ooit.”

Expositie ‘Liefde in Oorlogstijd’

‘Liefde in Oorlogstijd’ is te zien tot en met 30 maart 2025 in het Vrijheidsmuseum in Groesbeek. Menselijke verhalen en voorwerpen nemen je mee terug naar die tijd. Van een jongen die tijdens dwangarbeid in Duitsland zijn eerste vriendje ontmoette, tot een pasgetrouwd stel dat Auschwitz overleefde, steeds op zoek naar een teken van leven van de ander. Wat betekenen ‘goed’ en ‘fout’ nog wanneer het gaat om de liefde?

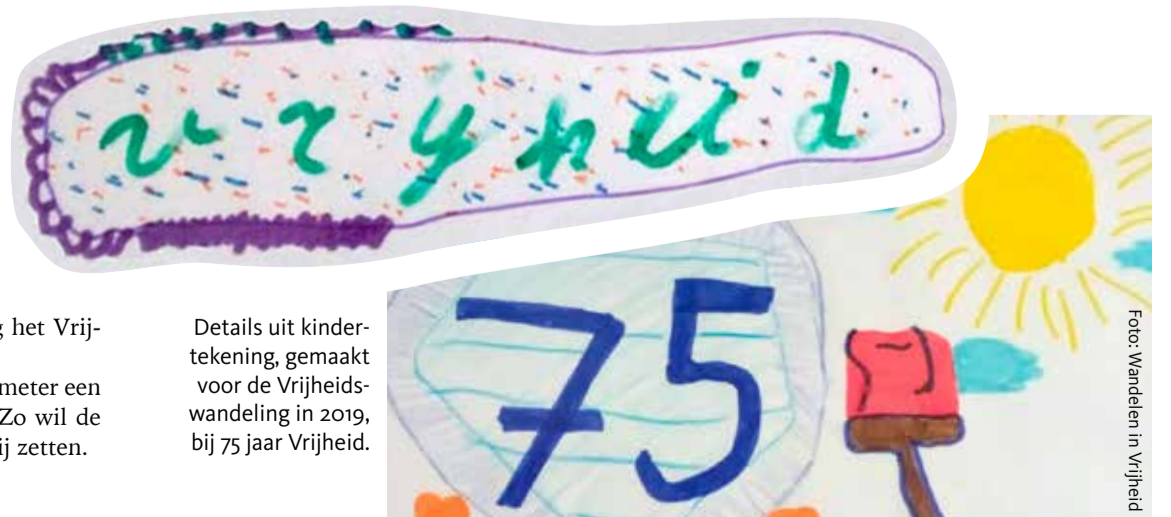
Vrijheidswandeling

Wandelen door de geschiedenis kan op zondag 15 september. Dan vindt namelijk voor de zestienste keer de Euregio Vrijheidswandeling in Groesbeek plaats. Wandelaars lopen door de Nederlands-Duitse grensstreek op verschillende afstanden.

De afstanden variëren van 6 tot 30 kilometer, de start is bij het Vrijheidsmuseum in Groesbeek, waar die dag het Vrijheidsfestival gehouden wordt.

Er is een speciale route van 8 kilometer, met om de 100 meter een tekening of gedicht van een schoolkind over vrijheid. Zo wil de stichting Wandelen in Vrijheid 80 jaar vrijheid luister bij zetten.

Voor meer informatie zie: www.wandeleninvrijheid.nl

Details uit kinder-tekening, gemaakt voor de Vrijheidswandeling in 2019, bij 75 jaar Vrijheid.

Foto: Wandelen in Vrijheid

Dagelijks
eerbetoon
aan de
geallieerden

Het is bijna half 10 's avonds als een groepje jongeren zich heeft verzameld bij de Nijmeegse stadsbrug De Oversteek. Nog even. Dan gaat de zon onder en springen de lantaarns aan. De Sunset March gaat van start.

Foto: Eveline van Elk

De jongeren en hun begeleiders in gesprek met marsleider Peter Grotens.

Al tien jaar lang elke dag een Sunset March

De jongens en meiden van de jongerenredactie van wijkblad Lentse Lucht liepen dit voorjaar samen met veteraan Peter Grotens de Sunset March. Peter vertelt wat hier is gebeurd. Vervolgens lopen ze naar de overkant, op het tempo van de lichtmasten die een voor een aangaan. Aan de overkant wordt stilgestaan bij het monument voor de gevallen soldaten. Voor sommige jongeren is het historische verhaal

nieuw. De geschiedenis van de soldaten die tijdens operatie Market Garden hier in bootjes de rivier overstaken maakt indruk.

De Sunset March wordt 365 dagen per jaar gelopen. Elke dag van het jaar is er een veteraan aanwezig en kunnen belangstellenden meelopen. Voor de jongeren van de Lentse Lucht ligt de geschiedenis van Nijmegen en de Waaloversteek zo

ongeveer in hun achtertuin. Daarom wilden ze graag een keer meedoen en hiervan ook verslag doen.

Peter Grotens vindt het belangrijk om het verhaal te delen, maar hoort ondertussen zelf ook allerlei dingen over de oorlog die hij nog niet wist. "Zo hebben we hier soms familie van soldaten die zijn omgekomen tijdens operatie Market Garden of zelfs bij de Oversteek.

Het zijn indrukwekkende verhalen."

Inmiddels wordt de Sunset March al bijna tien jaar elke dag gelopen. In de winter al aan het einde van de middag, bij zomerdag laat op de avond. Altijd bij zonsondergang, weer of geen weer. Veteranen kunnen zich aanmelden, een club van 31 veteranen dient als een soort back-up, zodat er altijd iemand

is om te lopen. "In totaal hebben al ruim 920 veteranen de Sunset March voor een eerste keer gelopen." Zelf loopt Grotens ook regelmatig. "Soms drie weken niet, soms wel drie keer in de week. Ik ga ook mee als er buitenlands bezoek of hoogwaardigheidsbekleders komen. Je wilt de geschiedenis toch goed overbrengen."

[Voor meer informatie: www.sunsetmarch.nl](http://www.sunsetmarch.nl)

Wat is de Sunset March?

Sinds 19 oktober 2014 is de Sunset March een dagelijks eerbetoon aan de geallieerde militairen, die gevochten hebben voor de vrijheid van Nederland. Dit gebeurt bij de stadsbrug De Oversteek in Nijmegen. Ongeveer op deze plek zijn op 20 september 1944 Amerikaanse militairen tijdens operatie Market Garden de Waal overgestoken. Tijdens deze zogenaamde 'Waalcrossing' zijn 48 geallieerde militairen omgekomen.

De verlichting van De Oversteek is bijzonder. Er staan 48 paren lichtmasten op de brug. Rond zonsondergang worden deze lichtmasten, paar voor paar, na elkaar ontstoken in het tempo van een trage mars. Iedere avond, als het eerste paar lichtmasten aanspringt, loopt een veteraan de Sunset March mee in het tempo waarin de lichten aangaan.

Met dit initiatief willen de veteranen niet alleen herdenken welk offer de Amerikaanse militairen ver van huis hebben gebracht voor de vrijheid van Nederland. Zij willen hiermee vooral ook een zichtbare brug slaan naar alle veteranen die in missies over de hele wereld hebben bijgedragen, en nog steeds bijdragen, aan vrede en vrijheid. Veteranen van verschillende nationaliteiten hebben de Sunset March al gelopen, vaak samen met belangstellenden.

Tekening Noa en Guusje Sniekers

De groep tijdens de Sunset March

Foto: Eveline van Elk

Sunset March XXL

Foto: gemeente Nijmegen

Op zaterdag 21 september is er een speciale editie van de Sunset March. Alle deelnemers krijgen die avond een lichtstaaf, zodat er één groot lint van lichtjes ontstaat over de brug. Iedereen wordt opgeroepen mee te lopen.

Beeld van de vorige editie van de speciale Sunset March, in september 2019 bij 75 jaar Vrijheid.

De Waalcrossing, die de bevrijding van Nijmegen inluidde, was op 20 september 1944. Vrijdag 20 september is dat 80 jaar geleden. De Sunset March van die avond is voor genodigden. Zaterdag 21 september is er een belevingsroute voor het grote publiek, met beeld, licht en muziek: de Sunset March XXL. Die leidt over De Oversteek naar het herdenkingsmonument aan de Oosterhoutsedijk en via de

Zaligebrug over de nevengeul van de Waal weer terug.

De Sunset March XXL gaat op zaterdag 21 september om 19.36 uur – het moment van de zonsondergang – van start bij het Vasim-terrein aan de Winselingsweg. Deelnemers wordt verzocht zich hier om 19.00 uur te verzamelen.

Voor meer informatie: www.intonijmegen.nl

QUOTE BOAZ 12 jaar

'Doodgaan ver van huis'

"Ik vind het heel bijzonder dat de Sunset March elke dag wordt gelopen. Het is belangrijk om respect te geven aan de mensen die moesten roeien in kleine bootjes. Er waren lang niet genoeg peddels voor iedereen, dus een heleboel soldaten moesten hun geweren gebruiken om te peddelen. Ze moesten heel hard werken om naar de andere kant te komen en dat allemaal voor de vrijheid. Vechten in een oorlog lijkt me heel erg eng. Ik hoop dat ik dat nooit hoeft te doen. De soldaten waren ook nog eens heel ver van huis. Niet eens in hun eigen land. Doodgaan ver van huis om mensen te helpen die je helemaal niet kent. Ik denk dat het goed is dat deze mensen herdacht worden. Het waren echte helden."

QUOTE PETER GROTEENS veteraan en voorzitter Sunset March

'Dit gebeurt nog steeds'

"Mensen zijn vaak verbaasd als ze horen wat zich hier heeft afgespeeld in september 1944. Lang niet iedereen kent de geschiedenis. En daar ben ik dan weer verbaasd over. Ik vind het mooi om jong en oud te kunnen vertellen over het grote verhaal. Dit is wat er toen gebeurde. En wat er nog steeds gebeurt."

QUOTE NOA en GUUSJE allebei 15 jaar

'Ze namen een groot risico voor ons'

"Het was interessant om mee te lopen met de Sunset March omdat je nu het verhaal over de oversteek hoorde. We wisten niet alles, bijvoorbeeld dat de roeiboortjes waarmee ze naar de overkant voeren heel eenvoudig en simpel waren. Hierdoor waren de soldaten weinig beschermd tegen de Duitsers en namen ze met hun tocht een heel groot risico. Dat de geschiedenis werd verteld door een veteraan maakte het voor ons specialer, want hij heeft ook echt voor Nederland gevochten. We leerden dat zelfs veteranen uit andere landen de Sunset March lopen."

QUOTE ROSALIE 12 jaar

'Elke lamp staat voor een doodgeschoten soldaat'

"Elke lamp staat voor een soldaat die is doodgeschoten door de Duitsers in de oorlog, tijdens de oversteek met bootjes over de Waal. Met zonsondergang ging de eerste lamp aan en liepen we stil in tweetallen over de brug. Aan de Lentse kant van de Waal eindigde de wandeling, bij een monument waar mensen vaak bloemen neerleggen om de soldaten te herdenken."

Expositie OverBruggen

Stadsbrug De Oversteek is genoemd naar de Waalcrossing, de Waaloversteek, op 20 september 1944. De Sunset March is een eerbetoon aan de militairen die hierbij omkwamen. De historische gebeurtenis, de brug en de Sunset March komen samen in de expositie 'OverBruggen: 80 jaar Waaloversteek en 10 jaar Sunset March' in het Huis van de Nijmeegse Geschiedenis.

Aan de heldhaftige Waaloversteek op 20 september 1944 namen zo'n 600 Amerikaanse militairen deel. Bij de actie kwamen er 48 om het leven. Afgelopen decennia kwamen Amerikaanse Waalcrossers nog regelmatig naar Nijmegen om te vertellen over hun actie en die te herbeleven. De video-interviews daarvan krijgen een prominente plek in de expositie, samen met historische voorwerpen en ander materiaal. Inmiddels zijn alle 'overstekers' van toen overleden.

Op de brug gaan elke avond bij zonsondergang 48 paar lichtmasten één voor één aan, als eerbetoon aan de Amerikanen die destijds sneuvelden. Dit kunstwerk, 'Lights Crossing', is bedacht door Atelier Veldwerk. BAM Groep en Atelier Veldwerk stellen voor de expositie hun archiefmateriaal beschikbaar, zoals video's, foto's en bouwtekeningen.

Ongeveer op de plek van de Waaloversteek werd in opdracht van de gemeente Nijmegen een stadsbrug aangelegd, om de bestaande Waalbrug te ontlasten. De nieuwe brug werd in november 2013 geopend en vernoemd naar de actie van toen: De Oversteek. Het ontwerp was van de Belgische architecten Laurent Ney en Chris Poullissen, de Koninklijke BAM Groep was verantwoordelijk voor de bouw.

De Sunset March, die elke avond gehouden wordt, volgt de ontsteking van de lichtmasten. Dit moderne, dagelijkse herdenkingsritueel behoort inmiddels tot ons cultureel erfgoed en heeft in de Verenigde Staten navolging gekregen.

Het Huis van de Nijmeegse Geschiedenis, waar de expositie te zien is, organiseert diverse activiteiten rond dit thema, zoals lezingen, stadswandelingen en -tours. De expositie loopt van 7 september tot 17 november. De entree is gratis.

Voor meer informatie: www.huisvandenijmeegsegeschiedenis.nl

James Megellas maakte als Amerikaans militair in september 1944 de Oversteek mee. Tot op zeer hoge leeftijd keerde hij terug om de herdenking mee te maken.

Foto: Leo IJsvelt

Beeld van de herdenking van de Waaloversteek vorig jaar september. Re-enacters steken in bootjes de Waal over ter hoogte van de spoorbrug bij Nijmegen.

Foto: Marcel Bahmen

Historie zo getrouw mogelijk nabootsen

Foto: Rézlin Kleebos

Opvoering van een gebedsdienst tijdens het kampement.

Pontoongroup '40-'45 met kampement en Waaloversteek

Op het Amerikaanse kampement is een heus veldhospitaal ingericht. Net als een veldkeuken en een legertent waar een kapelaan op gezette tijden een viering verzorgt. Iedereen in uniform, alles in de stijl van september 1944/1945.

Het kampement van de Pontoon Group '40-'45, van 16 tot en met 22 september op het eiland Veur-Lent in Nijmegen, geeft een beeld van het soldatenleven destijds. De groep voert op vrijdag 20 en zaterdag 21 september ook twee keer een Waaloversteek uit.

Beticht de re-enactors van de Pontoon Group '40-'45 er niet van dat ze 'oorlogje spelen' of de Tweede Wereldoorlog 'naspelen', want daar hebben ze een hekel aan. In werkelijkheid gaat het om vrijwilligers met diverse beroepen en nationaliteiten, die als hobby maar één ding nastreven: zo getrouw mogelijk weergeven hoe het er in de Tweede Wereldoorlog aan toeging.

Natuurlijk, er is geen écht oorlogsgevaar, er wordt niet met scherp geschoten. In de afval-emmer van het veldhospitaal is het verband niet doordrenkt met bloed, maar rode verf. De kapelaan zingt achter zijn orgel niet nerveuze soldaten moed in, op de bankjes voor hem zitten schoolkinderen of dagjesmensen. 'Duitse' en 'Amerikaanse' soldaten rijden het kampement in en uit, en maken gezellig een praatje met elkaar.

Maar verder moet alles, historisch gezien, zoveel mogelijk kloppen. Met de juiste voertuigen, uniformen, schoeisel, de haardracht en make-up van de jongedames die de manschappen komen toezien.

De Pontoon Group '40-'45 voert op vrijdag 20 en zaterdag 21 september twee keer een Waaloversteek uit, van de zuidelijke naar de noordelijke oever van de Waal. Met 26 bootjes en ongeveer 200 man per shift, net als toen. Destijds ging het met gammele bootjes van hout en canvas, nu met degelijke vaartuigen. Er wordt wel een rookgordijn gelegd, net als toen, maar niet zo erg dat het publiek niets ziet.

En vanaf de overkant is er 'Duits' vuur, maar nu met losse flodders. Er vallen geen 48 Amerikaanse doden en na hun oversteek kunnen re-enactors aan de noordoever ge-

zamenlijk met een kleine ceremonie de werkelijke gevallen van 20 september 1944 herdenken. De eerste Waaloversteek van de Pontoongroup '40-'45 is op vrijdag 20 september om 12.00 uur. Die wordt op zaterdag 21 september voor het weekendpubliek herhaald, nu om 14.57 uur, het exacte tijdstip van de actie destijds.

De Pontoongroup '40-'45 slaat op maandag 16 september zijn kam-

pement op in het Rivierpark Nijmegen Waal op het eiland Veur-Lent. Van maandag 16 tot en met woensdag 18 september is er een programma uitsluitend voor scholen. Het grote publiek is van harte welkom van donderdag 19 tot en met zondag 22 september. De entree is gratis.

Voor meer informatie zie: www.waalcrossingnijmegen.nl

Foto: Rézlin Kleebos

Aandacht voor de legerarts in het veldhospitaal.

Lezing over Waaloversteek

Wie waren de 48 Amerikaanse militairen, die op 20 september 1944 om het leven kwamen bij de Waaloversteek? Hoe oud waren ze, wat deden ze voor ze toetraden tot het leger? Hoe worden ze herinnerd door hun familie?

Als journalist bij dagblad De Gelderlander deed Dorine Steenberg er in 2012-2013 een jaar lang onderzoek naar. Haar bevindingen heeft ze beschreven in het boek De Oversteek. Het verscheen in november 2013, ter gelegenheid van de opening van de stadsbrug die naar deze actie is genoemd.

Christ Klep is militair historicus, die zich specialiseerde in de Tweede Wereldoorlog en internationale vredesmissies. Hij is onder meer deskundige als het gaat om de operatie Market Garden in september 1944.

Steenbergen en Klep verzorgen op woensdag 18 september een

avond over de Waaloversteek van de Amerikaanse 82ste Airborne Divisie, van 19.30 tot 21.30 uur in het Infocentrum WO2, Ridderstraat 27, Nijmegen.

Voor meer informatie: www.infocentrumwo2.nl

Foto: Scene uit film A bridge too far

Parade en festival Peace by Peace rond de Vasim in Nijmegen

Hoe vier jij de vrede? De Tweede Wereldoorlog is in Nederland nog steeds hét referentiekader als het gaat om 'oorlog', 'vrede' en 'vrijheid'. Ook de zorg om een nieuwe oorlog wordt steeds vaker genoemd als reden om te blijven herdenken en de vrijheid te vieren.

Tijd voor een event rond het thema 'vrede', zo vindt het Nijmeegse evenementenbureau De Schoenfabriek. "Onze vrede en vrijheid zijn nooit 'af', er moet stukje voor stukje, persoon na persoon, aan gewerkt blijven worden", aldus de organisatie. Daarom is er op 21 en 22 september het evenement Peace by Peace; om 80 jaar vrijheid te vieren en te werken aan vrede in de toekomst.

Het programma van Peace by Peace bestaat uit een parade, festival en clubnacht. Het festivalterrein bij de Vasim in Nijmegen is de centrale plaats van het evenement.

De parade start echter zaterdag

21 september in het centrum van Nijmegen. Iedereen die zijn stem wil laten horen voor de vrede is uitgenodigd om te mee te lopen. Een bonte stoet zal die middag om 13.00 uur vanaf de Van Broeckhuysenstraat richting het Vasim-terrein trekken in een manifestatie vóór vrede en gelijkheid en tegen oorlog en geweld.

Aansluitend aan de parade vindt twee dagen lang het Peace by Peace-festival plaats op het festivalterrein bij de Vasim aan de Winselingseweg. Op dit evenement met optredens, theater, exposities en sprekers staat het belang van vrede en vrijheid voorop.

Het festival begint zaterdag aan-

sluitend aan de parade om 15.00 uur. Om 19.00 uur worden de deelnemers verwacht aan de speciale Sunset March XXL, die start om 19.36 uur.

Als afsluiting is er dan om 21.30 uur een lucht-acrobatische voorstelling van het Bencha Theater, met live-muzikanten en dansers.

Om 22.00 uur begint vervolgens de Peace by Peace-clubnacht, een knallend feest bij de Achtertuin om de vrijheid te vieren.

Het festival wordt zondag 22 september om 10.30 heropend met een gezamenlijke brunch, gevolgd door theater, dans, muziek, een

expositie en workshops in diverse tentjes. Het Peace by Peace-festival sluit om 16.30 uur af met een concert van Blanks.

➤ Voor meer informatie:
www.intonijmegen.nl/peacebypeacefestival

Lindenberg Cultuurhuis: programma over oorlog toen en nu

'Vrijheid voor
iedereen'

'Vrijheid voor iedereen.' Onder dat motto brengt Lindenberg Cultuurhuis in september een gevarieerd programma als bijdrage aan '80 jaar Vrijheid.'

Maandag 9 september laat journalist Huib Modderkolk zien hoe digitale oorlogsvoering in onze dagen werkt en welke impact die heeft op de samenleving. Digitale sabotage, online spionage en grootschalige desinformatie maken de wereld tot een permanent strijdtoneel. Hoe kwetsbaar zijn we als we niet zien hoe we worden aangevallen? Huib Modderkolk schreef er een boek over: 'Het is oorlog, maar niemand die het ziet'.

Maandag 16 september is het podium aan de (woord-)kunstenaars. Met hun voorstelling 'Words on War' nemen zij het publiek mee

terug naar september 1944. Onder leiding van theatermaker en historicus Tijmen Dokter worden dagboekfragmenten over Market Garden geciteerd en brengen (lokale) makers dichtkunst, muziek, beeld en storytelling.

Donderdag 19 september zingen en spelen The Serenade Sisters vierstemmig de liedjes die 80 jaar geleden klonken. Vrolijk repertoire, dat de bevrijding doet herleven, maar ook breekbare liedjes over oorlog, machteloosheid, toekijken en anders-zijn komen voorbij. Verteller Egbert Meijers verbindt de muziek met het verhaal 'Als vrijheid zoveel

Huib Modderkolk vertelt over digitale oorlogsvoering.

jaar kan duren.' Een verhaal over liefde, vrede en hoop.

Op de buitenmuur van De Lindenberg is vorige zomer een muurschildering aangebracht, die verschillende facetten van de operatie Market Garden in september 1944 afbeeldt aan de hand van dagboekfragmenten. In de herdenkingsweek van zondag 15 tot en met zondag 22 september is deze muurschildering uitgelicht. (Zie ook de pagina's 16 en 17 in deze krant.)

➤ Voor meer informatie:
www.delindenberg.com

Per fiets op oorlogspad

Een fietstour van ongeveer acht kilometer voert de deelnemers langs plekken die een grote rol speelden bij de bevrijding van Nijmegen in september 1944. Onderweg vertellen de deskundige gidsen Niels de Laat en Laurens Gruwel verhalen die de menselijke kant van de operatie Market Garden belichten.

Er is aandacht voor staaltjes lef van soldaten en voor persoonlijke lotgevallen van gewone Nijmeegse burgers. Plotseling kwamen zij tussen twee vuren te staan. Ook de rol van het Nederlands verzet tijdens de slag komt aan de orde. Centraal staat de Waaloversteek op 20 september 1944 door Amerikaanse parachutisten, die direct tot de bevrijding van Nijmegen leidde.

'Per fiets op oorlogspad' is mogelijk op zondag 22 september en zondag 6 oktober, in beide gevallen van 14.00 tot 17.00 uur. Startlocatie Infocentrum WO2 Nijmegen, Ridderstraat 27, Nijmegen. Entreprijs € 10,00.

➤ Zie ook: www.infocentrumwo2.nl

Operatie Market Garden als muurschildering

De enorme muurschildering op de gevel van De Lindenberg toont de impact op stad en inwoners van de zware strijd die voorafging aan de bevrijding van Nijmegen. Het epicentrum van de gevechten tussen de Duitse en geallieerde troepen bevond zich in het centrum van de stad, met enorme verwoestingen en groot menselijk leed tot gevolg.

De muurschildering (een van de twaalf Waalpaintings) maakt de gevolgen van de militaire operatie voor de stad en haar bewoners zichtbaar. Ze laat niet alleen de verschrikkingen van deze vijf dagen in september 1944 zien, maar ook de hoopvolle gebeurtenissen in die periode. Zoals de 22-jarige Gérard Knipping in zijn dagboek schreef: 'Wij kunnen het ons haast niet indenken... vrij!'

QUOTE Ab Uijen

parachutisten

"De spanning is werkelijk als nooit tevoren. Even wip ik naar boven en dan zie ik vliegtuigen, vliegtuigen en anders niets. In de richting Groesbeek dalen parachutisten, zweefvliegtuigen gaan heel langzaam naar beneden. Het is een adembememend gezicht."

QUOTE Jan van den Berg

paard

"De huizen vliegen in een ommezien in brand. Op de Gruitberg maakten wij het paard van Van Campen vrij, het wilde door het vuur niet uit de stal. In de loop van de nacht is het 'op eigen gelegenheid' aan de haal gegaan en heeft de hele nacht door de stad gedraafd. Het is er toch nog levend afgekomen."

QUOTE priesterstudent Jan Bluysen

instortende kelder

"Vandaag hoorden we een vreemd verhaal, dat de familie Frederiks in de Korte Burchtstraat, waarvan de zoon bij de staking van mei vorig jaar werd gefusilleerd, vorige week in de kelder levend is verbrand. De lichamen zijn pas begin van deze week gevonden. Men vertelde dat ze met de koffers hun huis uit gevlucht waren, maar onverhoeds terugkeerden, nadat de Duitsers hen bevolen hadden de koffers achter te laten."

QUOTE Gérard Knipping

bidden

"Als wij ons avondrantsoen op hebben, beginnen de granaten te fluiten en storten met zware scherpe slagen in onze buurt neer. Onwillekeurig nemen wij allen ons rozenhoedje. Vanaf het Valkhof vuurt de vijand zijn artilleriebombardement af op Nijmegen. Rondom storten de granaten neer en dicht bijeengekropen met het hoofd voorover in de handen, bidden wij."

QUOTE
H.B. de Kok

bevalling

“Intussen moest in onze kelder een bevalling plaats hebben. Dit was een penibele kwestie omdat veel kinderen in onze kelder waren. Met grote moeite wisten we de kinderen aan het zingen te houden, terwijl de kleine achter een gordijn ter wereld kwam.”

QUOTE
Theo Smolders

appeltjes

“Toen kwam er bij ons zo'n speciaalzaak voor groente & fruit en die kwam naar ons toe en die zei god wie durft dat om die Amerikanen, die al in de stad zaten, om die van een appel te voorzien? Dus ik, mijn zus en mijn broer zeiden dat doen wij wel effe hoor. En wij met een kist appels achterop die fiets. En daar op die hoek kwamen we de eerste Amerikaan tegen, die zat op z'n hurken, echt een Amerikaan met een sigaretje in z'n mond en een kauwgumpje en zijn karabijn had hij zo gericht op het Keizer Karelplein. Die hebben we voorzien van een appel, dat vond hij prachtig hè.”

QUOTE
Gerrit Broekman

“'s Avonds werd bekend dat een deel der stad in brand stond, want in de namiddag waren veel bommen gevallen in het noordoostelijk deel der stad, dus omtrek Batavierenweg, Barbarossastraat, Wilhelmina Ziekenhuis, Ruisdaelstraat en anderen. Zware rookwolken verduisterden den hemel. Het gerucht ging dat de Duitsers de gehele stad in brand zouden steken. De mensen werden dol van angst. Inmiddels zagen we tientallen mensen met kinderwagens, fietsen, handkarren geladen met beddengoed en koffers voorbijtrekken naar buiten. Vele kinderen waren daarbij. Allemaal uit brandende huizen. Toen het donker was, was er een geweldige vuurgloed over de stad. Moeder wilde direct opstappen met een koffer kleren naar den Oude Graafseweg, doch zo overijld wilde ik niet handelen. Met de naaste burens besloten we te blijven.”

vlucht uit de stad

QUOTE
Gérard Knipping

“Wij kunnen het ons haast niet indenken.... Vrij! En de halve stad brandt nog! Overall waar je van boven uit een dakraampje kijkt, zie je dikke vette rookwolken optrekken. Een rode vuurgloed hangt boven de stad. Vrij! En de mensen rondom ons heen klagen dat zij geen huis, geen meubilair, geen kleren dan die zij aan hebben, meer bezitten. Vrij! En de granaten suizen over de stad, suizen zelfs vlak over ons heen en slaan rondom ons in; toch zijn wij vrij!”

vrij

Gérard Knipping (20) uit de Dominicanenstraat

Kunstenaar Gerco Hiddink: 'Ik werd direct gegrepen door wat er in Nijmegen is gebeurd'

Tijdens operatie Market Garden werd er in en om Nijmegen flink gevochten. Nijmegen stond in brand. Kunstenaar Gerco Hiddink van studio Hartebeest werd gevraagd om een ontwerp te maken voor de muurschildering operatie Market Garden en werd daarbij geholpen door historicus Joost Rosendaal.

Gerco: “Het beeld van die vlammenzee had ik direct voor ogen. Ik werd gegrepen door wat er in Nijmegen is gebeurd. Ik zie de stad nu met totaal andere ogen, er was zoveel ellende. Het gaat me zeker niet alleen om het militaire aspect, maar juist ook om die menselijke verhalen. Er zijn veel dagboekfragmenten, foto's en interviews met mensen die hun eigen ervaringen

hebben. De muurschildering zit bomvol verwijzingen naar zulke verhalen.” Het maken van het ontwerp en het schilderen van de 140 vierkante meter (!) met een kwastje, was voor Gerco een geweldig proces. “Ook tijdens het schilderen bleven mensen staan en vertelden ze hun verhalen.”

Boek

Half september verschijnt er een boek over de muurschildering, met foto's, dagboekfragmenten en uitleg van wat er te zien is op de gevel van de Lindenberg.

De brandende stad. De strijd om Nijmegen en de Waalbruggen tijdens operatie Market Garden, 17-20 september 1944. Auteurs: Joost Rosendaal & Studio Hartebeest in samenwerking met Erika Manders

Project Waalpaintings

Het project 'Waalpaintings' is in 2020 opgezet door medewerkers van het Radboud Institute for Culture and History (RICH). Waalpaintings wil de rijke, maar vaak niet langer zichtbare stadsgeschiedenis van Nijmegen weer zichtbaar maken in een serie van twaalf muurschilderingen. Deze historische streetart wordt gemaakt door kunstenaars uit de regio, op verschillende locaties in de binnenstad die een directe verbinding hebben met de getoonde historische verhalen. Alle schilderingen en bijbehorende verhalen zijn terug te vinden op Waalpaintings.nl.

‘Met z’n allen op de vlucht,
met open armen ontvangen’

Marijke en Toon Hermsen werden beiden geëvacueerd

Marijke Jansen en Toon Hermsen zijn 57 jaar getrouwd. Toen zij elkaar leerden kennen, wisten ze niet dat ze een geschiedenis met elkaar deelden. Beiden maakten deel uit van een gezin dat moest evacueren in de periode rond Market Garden in september 1944. Marijke kwam terecht in Friesland, Toon in Oost-Vlaanderen. “We zijn heel goed ontvangen.”

Marijke was pas een paar maanden oud toen haar familie op 18 september Arnhem moest verlaten. “Ik weet daar zelf niets van, maar heb er later wel allerlei anekdotes over gehoord.” Haar vader was bedrijfsleider bij de steenfabriek op Meinerswijk, ten zuiden van de Rijn. Ten noorden van de rivier waren de geallieerden geland in Wolfheze (17 september) en op de Ginkelse Heide (19 september). Zij trokken naar de rivier.

Tegelijkertijd waren de geallieerde legers vanuit Noord-Brabant op weg naar de Rijn. Maar hun opmars liep vertraging op. “Daardoor zaten mijn ouders midden tussen de Duitsers, het was zeer gevaarlijk. Mijn moeder vertelde dat ze een keer met mij in de kinderwagen aan het wandelen was en dat ze werd aangesproken door een Duitse soldaat. Hij keek in de kinderwagen en mijn moeder was vreselijk bang dat mij iets zou overkomen. Wat gebeurde er? Hij moest huilen. Hij had namelijk zelf ook net een baby met zijn vrouw en hij had zijn kindje nog nooit gezien omdat hij aan het front was.”

Haar ouders vluchtten met hun gezin en het gezin van haar oom, in totaal waren ze met z’n tien. “De hele bende ging met paard en wagen op pad, onder begeleiding van het Rode Kruis. Onderweg sliepen volwassenen op bedden van stro, ik lag in de kinderwagen. Natuurlijk had niemand veel spullen bij zich. Mijn moeder had blijkbaar een groot stuk zeep mee en ze ruilde onderweg kleine stukjes zeep voor een paar luiers.”

Na een kort verblijf in Huissen, 's-Heerenberg en Doetinchem kwamen ze uiteindelijk terecht in Friesland, in het dorp Raard (bij Dokkum). Hier werden veel evacués opgevangen. “Er zaten meer vluchtelingen dan er mensen woonden. De opvang gebeurde niet altijd uit vrije wil, maar we werden met liefde ontvangen. We hebben ondanks de Hongerwinter voldoende te eten gehad en het allerbelangrijkste: het was er veilig. De oudere man die er woonde gaf ons het hele huis ter beschikking en nam zelf een kamer in zijn eigen huis. Mijn moeder hield de boel schoon, de oudere kinderen gingen naar school. Van de oorlog merkten we daar niet veel. Hoewel mijn ou-

ders nooit veel gesproken hebben over die periode, keken ze er goed op terug.”

Toon, toen vijf jaar, woonde met zijn familie in het Nijmeegse Willemkwartier. “Een gezin met zeven jonge kinderen in een stad waar de bommen en granaten vielen. Op 22 februari 1944 hadden we vanuit ons huis in de verte de binnenstad zien branden na het bombardement. In september 1944 werd Nijmegen bevrijd, maar de stad lag nog maandenlang in de frontlinie.”

De ouders van Toon vonden het veel te gevaarlijk in de stad en besloten Nijmegen te ontvluchten. “Eerst gingen we naar Wijchen, maar dat werd overspoeld door evacués. Daarom gingen we verder naar Berghem. Even was er sprake van dat we naar Zuid-Frankrijk zouden vertrekken. Maar hoe dan? Dat hele eind konden we natuurlijk niet lopen. Het evacuatiecomité besloot vervolgens dat we met een groep naar Geraardsbergen in Oost-Vlaanderen zouden gaan. Ons gezin kwam terecht in een boerderij bij een aardig echtpaar. Mijn ouders waren zeer inschikkelijke mensen, dus het klikte al gauw. Mijn jongste broer werd na de oorlog geboren en is vernoemd naar de mensen die ons daar hebben opgevangen.”

Er zaten veel mensen uit de buurt van Nijmegen en de Betuwe in de omgeving van Geraardsbergen. “Ik geloof dat mijn ouders via een krantje op de hoogte werden gehou-

den van de ontwikkelingen in Nederland”, vertelt Toon. “Ik heb zelf nooit zo’n krantje gezien, ik ben benieuwd wat daarin heeft gestaan.” De families van Toon en Marijke hadden het goed op de plek waar ze terecht kwamen. Toch was vluchten van huis en haard een heftige gebeurtenis. Nog altijd als Toon en Marijke beelden van oorlog voorbij zien komen, denken ze hieraan terug. Toon: “Het is heel erg om weg te moeten en alles achter te laten, maar je wilt een veilige plek. Toen wij moesten evacueren was het einde van de oorlog in zicht. Maar dat is voor veel vluchtelingen, zoals bijvoorbeeld uit Oekraïne, lang niet zeker.”

Marijke ging met haar familie in juni 1945 terug naar Arnhem. “Toen we thuiskwamen was ons hele huis leeggeplunderd. Wel stonden er dingen die nooit van ons waren geweest. Die zijn misschien geruimd voor andere spullen in huis. Mijn ouders moesten alles opnieuw opbouwen, maar daar heb ik nooit iets over gehoord. Het was gewoon zo.”

Ook de ouders van Toon en hun kinderen keerden na de bevrijding terug naar huis. Behalve het jongste broertje Kees. Toon: “Het echtpaar waar we ingekwartierd waren had zelf geen kinderen. Zij wilden onze Kees graag houden. Een paar weken later heeft mijn vader hem toch maar opgehaald.”

In hun huis in Nijmegen was niets weggehaald. “De suikerpot stond nog op tafel, precies zoals we die

in alle haast achter hadden gelaten. Maar er was veel verdriet. De broer van mijn moeder is in de periode dat wij in België waren omgekomen door een splinterbom”, vertelt Toon.

Zijn ouders hebben nooit veel over de oorlog of hun verblijf in Geraardsbergen verteld. Jaren later is hijzelf nog eens teruggegaan. “Het zag er heel anders uit dan

in mijn herinneringen. Blijkbaar creëer je in je hoofd een eigen werkelijkheid. Achteraf is het jammer dat ik er niet meer met mijn ouders over heb gesproken.” Marijke herkent dat. “Het is belangrijk om die verhalen te blijven herinneren. Zodat onze kinderen en kleinkinderen ook weten hoe het was om te vluchten en goed opgevangen te worden.”

Regio Arnhem/Nijmegen zwaar getroffen

Met de operatie Market Garden in september 1944 kwam de regio Arnhem/Nijmegen in de frontlinie te liggen. Er vielen duizenden doden en gewonden. In Arnhem en omgeving moesten meer dan 100.000 mensen evacueren, in Groesbeek en omliggende plaatsen bijna 30.000, in de Betuwe eveneens zo’n 30.000 mensen. Steden als Arnhem, Nijmegen en Tiel werden zwaar beschadigd, maar ook de dorpen in de omgeving. Tienduizenden woningen en gebouwen werden verwoest.

Het gebied bleef onder vuur liggen tot de bevrijding in april/mei 1945. Veel evacués konden pas in de zomer van 1945 terugkeren naar huis.

Het Nederlandse Rode Kruis becijferde na de oorlog dat Nederland op een bevolking van 9 miljoen inwoners 900.000 oorlogsslachtoffers telde. In Gelderland ging het om 300.000 van de 950.000 inwoners. De definitie die het Rode Kruis hanteerde voor ‘oorlogsslachtoffers’: personen die het grootste deel van hun bezittingen hadden verloren en in zeer behoeftige omstandigheden verkeerden.

Marijke Jansen en Toon Hermsen willen het verhaal over de evacués van 1944 doorvertellen.

Leren over de oorlog door jeugdserie over Jos uit Ooij

Hoe zou het voelen als er nu oorlog was in Nederland? In de jeugdserie 'Jos wist niet wat oorlog was', vertelt Jos Bouten uit Ooij over hoe het was tijdens de Tweede Wereldoorlog. Een jonge Jos laat in de serie zien hoe zijn verhaal vertaald kan worden naar het hier en nu.

Foto: still uit de documentaire over Jos Bouten.

Jos Bouten liet een aantal jaren geleden zijn verhaal over de Tweede Wereldoorlog vastleggen.

Jos Bouten vertelde zijn verhaal al een aantal jaren geleden. Hij is kort na de opnames overleden, in juli 2022. Maar wát hij vertelde, wordt nu gebruikt om kinderen meer te leren over de oorlog.

Jos Bouten was 10 jaar en zat op de basisschool in het dorpje Ooij toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak. Zijn herinneringen aan de oorlogstijd waren nog springlevend. Zijn vader, Antoon Bouten, was hoofdonderwijzer in Ooij en vanwege zijn centrale rol in het dorp raakte hij betrokken bij het verzet. Jos vertelt in de serie over de spanning die het verzetswerk thuis met zich meebracht, over het verdriet toen zijn vader en broer werden opgepakt, over de onzekerheid of ze ooit nog terug zouden komen. Hij vertelt over de tocht die ze moesten maken omdat het in de Ooijpolder te gevaarlijk werd. Het zijn de ervaringen van een doodgewone jongen in een heel bijzondere periode.

Maar hoe zou het zijn als deze situatie nu actueel is? Hoe zou het zijn als Jos nu zou leven? Een acteur speelt de rol van de jonge Jos,

de Jos van nu. Hoe zou het zijn als je vriendje ineens niet meer de voetbalkantine in mag? Of als je vader en je broer worden opgepakt, omdat ze samen in het verzet zitten? Hoe verschrikkelijk is het als je zusje overlijdt door een toevallig afgeschoten granaat? Maar ook: hoe leuk is het als er niemand is die op je let en dat je met overgebleven munitie zelf bommetjes kan maken?

In drie korte afleveringen neemt Jos Bouten de kijker mee naar zijn ervaringen uit de Tweede Wereldoorlog. De jonge Jos vertelt het verhaal verder alsof het nu is. Door het in het heden te plaatsen, krijgt het verhaal van Jos een andere lading. Zo kun je je beter verplaatsen in de situatie van toen. Jantien de Jong, oud-geschiedenisdocente, presenteert de serie en zet het verhaal van Jos in het juiste historische perspectief.

Bij de serie over de oude en jonge Jos hoort lesmateriaal voor scholen. Aan de hand hiervan kunnen allerlei thema's in de klas aan de orde komen, zoals leven in oorlogstijd, verzet en geweld. In september wordt de serie op meerdere scholen in de regio vertoond en besproken.

Hoe zou het zijn als je vriendje ineens niet meer de voetbalkantine in mag?

Foto: still uit de documentaire over Jos Bouten.

Scene uit de jeugdserie over de jonge Jos Bouten.

Kekerdom viert de vrijheid

In oktober 1944 moest de bevolking van Kekerdom vluchten voor het oorlogsgeweld. Veel bewoners kwamen toen terecht in de Achterhoek en het Groningse Marum. In 2019, 75 jaar na dato, werd dat uitgebreid herdacht. Toen stonden met name de Kekerdommers die de oorlog aan den lijve hadden ervaren in de belangstelling. In 2024 viert Kekerdom de hedendaagse vrijheid met de kinderen en kleinkinderen van de oorlogsgeneraties en nieuwe Nederlanders, die door een huidige oorlog uit hun geboorteland zijn verdreven. Van samen herdenken naar samen vieren.

Kekerdom viert 80 jaar vrijheid op zondag 27 oktober. De projectgroep 'Kekerdom in bange dagen' heeft inwoners van de plaatsen waar de evacués destijds onderdak vonden, hiervoor uitgenodigd. Onder hen schoolkinderen en nieuwe Nederlanders. Het programma omvat onder meer een gezamenlijk vrijheidsmaal en een gekostumeerde voetbalwedstrijd, zoals die destijds ook bij de bevrijding gespeeld werd.

Voor meer informatie zie: www.kekerdom.net

Vluchten toen en nu

De inwoners van de buurtschap Thornsche Molen in de Ooijpolder moesten eind september 1944 evacueren vanwege het oorlogsgeweld. Aan de Duitse kant van de grens was dat net zo. Nu, 80 jaar later, zijn in deze regio vluchtelingen ondergebracht van hedendaagse oorlogen, zoals Syriërs en Oekraïners.

De Stichting Thornsche Molen wil de link tussen verleden en heden leggen met het programma 'Vluchten toen en nu.' Dit omvat onder meer expositie en de officiële onthulling van de beeldengroep Menschenkinder, en loopt van oktober 2024 tot juni 2025. Ook Duitse partners, zoals een aantal scholen, werken eraan mee. 'Vrijheid is niet vanzelfsprekend', wil de Stichting Thornsche Molen uit-

Menschenkinder bestaat uit een groep van 30 metershoge, eikenhouten beelden met anonieme gezichten. Het zijn mensenkinderen op de vlucht voor de waanzin van de oorlog, in verleden en heden. Deze beeldengroep, van de hand van de Duitse kunstenaar Anne Thoss uit Kleve, staat vlak bij de Thornsche Molen, deels op Duits, deels op Nederlands grondgebied. De beeldengroep werd gemaakt in

Foto: Erik van 't Hulle naar

De beeldengroep Menschenkinder.

het kader van '75 jaar Vrijheid', maar de onthulling kon toen niet doorgaan vanwege corona. Dat zal

nu gebeuren op 11 oktober. De expositie 'Vluchten toen en nu' loopt tot juni 2025.

Voor meer informatie: dethornchemolen.nl

Foto: Eveline van Elk

Portretten bij het gezamenlijk graf van een omgekomen vliegtuigbemanning op begraafplaats Jonkerbos.

Faces to Jonkerbos

Op de militaire begraafplaats Jonkerbos in Nijmegen liggen 1652 militairen begraven, voornamelijk Britten.

In de herdenkingsweek van 15 tot en met 22 september komen er bij ruim 1.000 graven portretten te staan. Het is voor het eerst dat dit op Jonkerbos gebeurt: Faces to Jonkerbos, een eerbetoon aan de gevallen.

Het fotoproject Faces to Jonkerbos (Gezichten van Jonkerbos) is een initiatief van de werkgroep Lichtjes Jonkerbos. Die zorgt er sinds enige jaren voor dat er op kerstavond kaarsjes branden bij de graven. Op het ereveld liggen

naast 1389 Britten ook militairen begraven uit Canada, Australië, Nieuw-Zeeland, Polen, België, Rusland en Nederland. Zij sneuvelden op Nederlands grondgebied tussen 3 september 1939 en 5 mei 1945. Ruim 400 van hen kwamen om

rond de periode van Market Garden en de bevrijding van Nijmegen, in het najaar van 1944.

Op donderdag 19 september is er van 10.00 tot 11.00 uur een officiële herdenking, onder leiding van

burgemeester Bruls van Nijmegen. Dit gebeurt in aanwezigheid van vertegenwoordigers uit het Verenigd Koninkrijk en andere landen die bij de bevrijding van Nijmegen betrokken waren.

Verkeerde sterfdata

Foto: Eveline van Elk

Richard Hendriks bij het graf van William Berry.

Op het ereveld Jonkerbos staan twee grafzerken met een verkeerde datum van overlijden. Op de stenen van Albert Shaw en William Berry wordt als sterfdatum 21 september 1944 aangegeven. Shaw was toen 23 jaar oud, Berry 30.

Het staat echter vast dat zij op 19 september 1944 omkwamen. Shaw en Berry bemanden het pantservoertuig, waarin ze die dag samen met de Nijmeegse verzetsman Jan van Hoof het centrum van Nijmegen verkenden. Bij de Hezelpoort werd hun voertuig in brand geschoten. Shaw en Berry kwamen om in het vuur, Jan van Hoof werd door Duitse militairen als 'partizaan' geëxecuteerd. Ook hij kreeg eerder een verkeerde sterfdatum op zijn grafsteen, maar dat is inmiddels hersteld.

Richard Hendriks van de werkgroep Lichtjes Jonkerbos heeft de fout aangekaart bij de Commonwealth War Graves Commission. Die beheert wereldwijd meer dan 2500 begraafplaatsen, waaronder Jonkerbos. Hendriks: "In de chaos van een oorlog worden zulke fouten gemaakt. Dat zal niet alleen hier gebeurd zijn. Het kan jaren duren voor deze hersteld zijn, maar we zullen er wel voor blijven ijveren. De gesneuvelden verdienen dat."

Unieke filmbeelden over frontstad Nijmegen

De Stichting Nijmegen Blijft in Beeld houdt op woensdag 18 september een presentatie over de militaire operatie Market Garden en de bevrijding van Nijmegen in september 1944. Het leven in de maanden daarna in Nijmegen als frontstad en de operatie Veritable, het Rijnlandoffensief van februari 1945, komen eveneens aan bod.

Tijdens de presentatie wordt filmmateriaal vertoond uit de periode september 1944 tot juni 1945, grotendeels afkomstig uit buitenlandse archieven en slechts één keer eerder in Nederland vertoond, in 2019/2020.

De presentatie wordt op De presentatie wordt op 18 september om 14.00 uur gehouden in de Stadsschouwburg en 's avonds om 20.00 uur herhaald. Historicus

Soldaatje spelen naast een echte militair.

Foto: Nijmegen Blijft in Beeld

Joost Rosendaal zorgt voor deskundig commentaar. De bijeenkomst is bedoeld voor de donateurs van de Stichting Nijmegen Blijft in Beeld, maar er zijn nog plaatsen vrij.

Voor meer informatie zie: www.nijmegenblijftinbeeld.nl

Nijmegen frontstad in etalages Hema

In de zij-etalages van de Hema zijn al maanden foto's, affiches, teksten en voorwerpen te zien over Nijmegen en de Tweede Wereldoorlog. In september wordt deze expositie 'ververst'. Is nu nog het bombardement van 22 februari 1944 het onderwerp, komende maanden gaat het over 'Nijmegen frontstad', de periode tussen september 1944 en mei 1945.

Beeld uit de expositie over Market Garden in de zij-etalages van de Hema.

De exposities in de zes etalages van de Hema aan de Augustijnenstraat zijn een initiatief van de Stichting Nijmegen Wederopbouwstad en het Huis van de Nijmeegse Geschiedenis. Het gaat om een reeks van vijf tentoonstellingen, gestart in november 2023 en doorlopend tot eind 2025, met als

centraal thema 'Uit de as herrezen, 100 jaar Nijmeegse binnenstad.' Het bombardement van 22 februari 1944 en de strijd om de Waalbrug in september 1944 legden het centrum van Nijmegen volledig in puin. Het duurde tot ongeveer 1965 voor de binnenstad weer was opgebouwd. Het aanzien van het

stadhart was volledig veranderd, maar ook uniek vanwege de vele staaltjes van wederopbouw-architectuur.

De eerste deelexpositie in de Hema-etalages ging over Nijmegen voor 22 februari 1944, de tweede over het bombardement van die

dag en de gevolgen daarvan. 'Nijmegen frontstad', de nieuwe expositie, loopt tot 5 mei 2025, gevolgd door 'Wederopbouw 1945-1965' tot september 2025, en 'Moderne binnenstad' tot eind 2025.

[Voor meer informatie: www.wederopbouwstad.nl](http://www.wederopbouwstad.nl)

Muziek van onze bevrijders

Het Stedelijk 4 en 5 mei Comité Nijmegen wil de bevrijders van Nijmegen en omgeving eren met muziek van componisten uit de landen die in 1944 en 1945 bij de geallieerde operaties in en rond Nijmegen betrokken waren. 'Muziek van onze bevrijders' is het thema van het Bevrijdingsconcert op 21 september in concertgebouw De Vereeniging.

In samenwerking met het Symfonie Orkest Nijmegen (SON) is een klassiek programma samengesteld met composities van componisten uit Polen (Lutoslawski), het Verenigd Koninkrijk (Elgar), Canada (Burry) en de Verenigde Staten (Ives).

Werk van de Canadees Alex Colville: 'Infantry, near Nijmegen'.

Met name de Canadese inbreng is bijzonder. Uitgevoerd worden delen uit 'Tracing Colville', geheten 'Nijmegen' en 'Bergen Belsen'.

Alex Colville was als kunstenaar toegevoegd aan de Canadese troepen die in het najaar van 1944 in de omgeving van Nijmegen neerstreken en in februari van 1945 werden ingezet bij het Rijnlandoffensief. De Canadees legde zijn ervaringen vast in een aantal schilderijen. Die inspireerden de Canadese componist Dean Burry tot enkele muziekstukken. Burry is bij de uitvoering op zaterdag 21 september aanwezig. Het klassieke programma begint om 20.15 uur en eindigt omstreeks 22.30 uur. De toegang is gratis.

[Voor meer informatie zie: 4en5mei-nijmegen.nl](http://4en5mei-nijmegen.nl)

Het Symfonie Orkest Nijmegen.

In het voetspoor van de bevrijders

Wandelend verhalen delen over oorlog en vrijheid

De operatie Market Garden speelde zich in september 1944 af in een smalle strook land tussen de Belgische grens bij Leopoldsburg en Arnhem. Langs diezelfde route wordt van dinsdag 10 tot en met vrijdag 20 september een wandelstafette gehouden, het Vrijheidspad.

Iedereen kan meedoen aan deze tocht in het spoor van de bevrijders. De wandelaars wordt gevraagd met elkaar verhalen te delen over oorlog en vrijheid en samen te reflecteren op actuele conflicten in de wereld. De persoonlijke verhalen kunnen onderweg gedeeld worden, maar ook online, op vrijheidspad.org.

Het Vrijheidspad is zo'n 330 kilometer lang, er wordt gewandeld in 22 etappes van ongeveer 15 kilometer. Deelnemers kan aan de hele route, maar ook aan slechts één of enkele etappes. De eerste start op dinsdag 10 september in Leopoldsburg, destijds het verzamelpunt van het geallieerde grondleger. Via onder meer Eindhoven, Ysselsteyn en Best komt de estafette op zondag 15 september in Grave aan. Diezelfde dag gaat de tocht door naar Heumen. Maandag 16 september staan de etappes Heumen-Groesbeek en Groesbeek-Beek op het programma, dinsdag 17 september Beek-Nijmegen en Nijmegen-Elst. De dagen daarna loopt de route via Elst, Heteren, Ede en Oosterbeek naar Arnhem.

Deelnemer aan de laatste etappe, op vrijdag 20 september is Caroline Frost, de dochter van John Frost. Kolonel John Frost wist destijds met zijn mannen de Rijnbrug bij Arnhem te veroveren, maar moest die na een paar dagen weer prijsgeven. De oude Rijnbrug is naar hem genoemd.

[Voor meer informatie zie: www.vrijheidspad.org](http://www.vrijheidspad.org)

Foto: eigen foto

Herplaatsen plaquette Nyma meer dan herinnering aan 18 doden

Foto: Eveline van Elk

Hun opa Wim Janssen werkte bij de Kunstzijdefabriek Nyma aan de Waal bij Nijmegen. Op 17 september 1944 werd hij door een Amerikaanse bom gedood. Na de bevrijding liet de fabriek in de hal een plaquette plaatsen met de namen van de achttien werknemers die in de oorlog waren omgekomen. Op initiatief van zijn kleinkinderen Gerold en Nancy keert de plaquette op zaterdag 21 september terug in de omgeving waar deze ooit hing.

Bart Janssen, Gerold en Nancy Wanders (v.l.n.r.) met de Nyma-plaquette.

“Het gaat niet alleen om onze opa. In een oorlog komen onschuldige mensen om het leven. De gevolgen daarvan zijn enorm, voor de mensen om hen heen, soms generaties lang. Een oorlog is nooit voorbij. Daar willen we aandacht voor. Dat is onze drijfveer”, zegt Gerold Wanders (57), die samen met zijn zus Nancy (53) de zoektocht van hun moeder naar de plaquette van de Nyma voortzette en het initiatief nam tot de herplaatsing.

Terug naar 17 september 1944. Opa Wim Janssen is machinist van de spinnerijmachines bij de Nyma Kunstzijdefabriek, pal naast de plek waar nu stadsbrug De Oversteek

ligt. Hij helpt collega's op weg naar de schuilkelder als Amerikaanse vliegtuigen bommen afwerpen op de fabriek. Daar worden Duitse stellingen vermoed. Wim Janssen en een collega zijn op slag dood.

Wim Janssen is dan 41 jaar oud, getrouwd met Anna Pauwels en vader van zes kinderen, van wie de oudste is overleden. Anna is zwanger van haar zevende kind. Zij maakt het angstige moment van de luchtaanval met haar kinderen door in een schuilkelder aan de Waterstraat. Ze overleven de oorlog.

In Nijmegen is voor het vaderloze gezin gebrek aan alles: eten,

drinken, veiligheid. Dochter Elly, anderhalf jaar oud, wordt ondergebracht bij een zus van Anna en haar gezin op een boerderij in Weurt. Die brengen haar groot. Elly heeft wel altijd contact gehouden met haar eigen familie, vooral met haar moeder.

Hoewel ze de dood van haar vader niet bewust heeft meegemaakt – ze was pas anderhalf jaar – tekenen de traumatische gebeurtenissen in haar jeugd Elly voor de rest van haar leven. Ze kan fel en direct zijn, houdt niet van onrecht. Dat laat ze merken in haar directe omgeving en in haar werk in de gezondheidszorg.

Zo rond haar 60ste, als het einde van haar loopbaan nadert, gaat Elly steeds meer op zoek naar de sporen van haar vader die ze nooit heeft gekend. Ze praat er thuis in haar eigen gezin veel over en bezoekt de algemene begraafplaats aan de Graafseweg, waar vader Wim Janssen in een massagraf begraven ligt. Haar kinderen Gerold en Nancy gaan regelmatig mee. Ze leggen bloemen op de plek waar hun opa ongeveer begraven moet liggen.

Met haar zoektocht komt Elly steeds dichterbij haar vader. Wie hij was, bij zijn werk op de kunstzijdefabriek. Zo komt de koperen plaquette in beeld, die kort na de oorlog werd aangebracht in de hal van de Nyma, met de 18 namen van werknemers die tijdens de Tweede Wereldoorlog het leven lieten. Onder wie die van W.G. (Wim) Janssen.

Oorlogsdoden Nyma

De Nyma-plaquette wordt op 21 september om 11.00 uur teruggeplaatst in de omgeving waar ze vroeger hing. Naast Gerold en Nancy Wanders zijn ook nabestaanden aanwezig van andere Nyma-werknemers die slachtoffer werden van de Tweede Wereldoorlog. Ze zijn opgespoord met hulp van Bart Janssen, die decennialang studie deed naar de Nijmeegse oorlogsdoden en daarover boeken publiceerde.

De plaquette bevat de namen van 18 werknemers van de Nyma Kunstzijdefabriek, die tijdens de jaren 1940-1945 het leven lieten, 17 mannen en 1 vrouw. Daaronder ook H.J. Bierman, portier van de Nyma, die net als Wim Janssen, de opa van Gerold en Nancy, omkwam tijdens het Amerikaanse bombardement op 17 september 1944. Een aantal werknemers vond de dood bij het Amerikaanse bombardement op Nijmegen van 22 februari 1944. Anderen stierven tussen september 1944 en april 1945, de tijd dat Nijmegen frontstad was, door granaten of oorlogsgeweld.

De plaquette zelf weet ze niet meer te achterhalen, ze sterft in 2018, 75 jaar oud.

De koperen plaat blijkt in de jaren '90 door de gemeente veiliggesteld, toen het hoofdgebouw van de Nyma gesloopt werd. Dankzij Gerold en Nancy krijgt de plaquette binnenkort een plek in de Makersplaats, vlak bij de oorspronkelijke plek.

Gerold Wanders: “Het is een eerbetoon aan de mensen die toen het slachtoffer werden van oorlogsgeweld. Maar ook een uitnodiging om stil te staan bij de oorlogen nu. In Nederland vinden we dat vluchtelingen uit oorlogsgebieden hier maar snel ‘gewoon’ moeten meedoen, maar we vergeten dat deze mensen vaak een ‘rugzakje’ met zich dragen in de vorm van oorlogstrauma's, net als de mensen hier toen.”

Foto: Erik van 't Hullenaar

Oorlog in de Betuwe

Nijmegen en omgeving werden tijdens de operatie Market Garden in september 1944 bevrijd, zij het dat het gebied onder vuur bleef liggen. De frontlinie verplaatste zich naar de Betuwe, waar nog zwaar gevochten werd. De bewoners van de Betuwe moesten evacueren. Op 2 december werd het gebied door de Duitse bezettingsmacht onder water gezet om een verdere opmars van de geallieerden naar het noorden te voorkomen.

Gilde Nijmegen organiseert tussen 21 september en 13 oktober tien busritten vanuit Nijmegen om de deelnemers te vertellen over de gebeurtenissen in de Betuwe in de periode september 1944 tot april 1945. Het globale schema is voor deze tochten telkens van 10.00 tot 16.30 uur:

Introductie, om 10.00 uur, in het Huis van de Nijmeegse Geschiedenis (Mariënburghapel) met een

lezing over de oorlog in de Betuwe. Busrit door het westen van de Betuwe, gevolgd door een lunch, waarna de tour wordt voortgezet door het oostelijk deel van de Betuwe.

De kostprijs is € 30,- per persoon, inclusief lunch.

Voor meer informatie zie: www.gildenijmegen.nl

Amerikaanse jongeren bij '80 jaar Vrijheid'

'The Albanians are coming!'

Nijmegen onderhoudt sinds 1947 een vriendschapsband met het Amerikaanse Albany. Die vriendschap komt in de herdenkingsweek van Market Garden tot uiting als een groep jongeren uit Albany, de hoofdstad van de Amerikaanse staat New York, Nijmegen bezoekt.

Foto: Stichting FAN

De Amerikaanse delegatie komt op 17 september in Nijmegen aan en zal in de dagen daarna diverse ceremonies en evenementen bijwonen in het kader van '80 jaar Vrijheid', zoals de re-enactment van de Waaloversteek op vrijdag 20 september en de Sunset March XXL op zaterdag 21 september.

Eerder die week, op woensdag 18 september, onthullen de jongeren samen met Nederlandse scholieren een Vector of Memory aan de Waalkade. Deze vector – richtingwijzer – maakt deel uit van een netwerk van 10.000 kilometer aan wandelroutes langs musea, monumenten, begraafplaatsen en historische lo-

caties die herinneren aan de laatste fase van de Tweede Wereldoorlog, een initiatief van de Liberation Route Europe (LRE).

De Amerikaanse jongeren zijn in Nijmegen te gast op uitnodiging van de stichting Friendship Albany Nijmegen (FAN). Deze is opgericht

als dank voor de hulp die Nijmegen in 1947 uit Albany ontving bij de wederopbouw, een initiatief van de Amerikaanse generaal J.M. Gavin, die een belangrijke rol speelde bij de bevrijding van Nijmegen. Familie van Gavin, onder wie zijn dochter Chloe, maakt deel uit van de delegatie uit Albany.

Nijmeegse jongeren en Amerikaanse militairen staan stil bij de plek waar de hulp van Albany aan Nijmegen herdacht wordt.

www.stichtingfan.nl

Heumen: eerbetoon en halve marathon

In de gemeente Heumen wordt in september uitgebreid stilgestaan bij de operatie Market Garden en bij andere gebeurtenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog in deze regio. Op het programma staan onder meer een bevrijdingsfestival, een halve marathon langs plaatsen van herinnering, de herdenking van een omgekomen RAF-bemanningslid en een 'Doeboek' voor scholieren.

Op 17 september 1944 landden Amerikaanse parachutisten bij Groesbeek en Overasselt. Hun taak was het om de Maasbrug bij Grave, de Waalbrug bij Nijmegen en de bruggen over het Maas-Waalkanaal veilig te stellen. De oude hefbrug bij Heumen is in 1988 vervangen door een vaste oeververbinding, maar de Maasbrug bij Grave bestaat nog steeds. Ze is omgedoopt tot John S. Thompsonbrug, naar de Amerikaanse luitenant die de brug destijds met zijn mannen veroverde.

Op zondag 15 september wordt de Bridge2Bridge-run gehouden, een halve marathon tussen beide bruggen, die grotendeels loopt langs beide oevers van de Maas. Het start- en finishpunt is het Dorpshuis Nederasselt (Kerklaantje 17), de organisatie is in handen

van de stichting Nederasselt Gezond.

Op zondag 15 september is er ook een Bevrijdingsfestival, vanaf 12.00 uur, bij De Veldschuur (Maasdijk) in Overasselt, met poëzie en dans.

Eerbetoon

Op 2 juni 1942 stortte een Britse Wellington bommenwerper neer in Nederasselt. Vier bemanningsleden overleefden de crash, maar niet de staartboordschutter, George Thomson Reid. In het voorjaar van 2023 werd de exacte locatie van de crash vastgesteld. Op voorstel van het Erfgoedplatform Heumen heeft de gemeente een nabijgelegen fietspad naar het RAF-bemanningslid vernoemd. Nazaten van Reid en zijn strijdmakkers zijn op 18 september bij de onthulling van het bord met zijn naam. De herdenking wordt voorafgegaan door de landing van parachutisten en de doortocht van oude legervoertuigen.

Bijzondere gasten bij de herdenkingsplechtigheden in Heumen zijn ook de nazaten van drie inwoners van de gemeente, die na de oorlog door de Franse overheid werden onderscheiden voor hun hulp aan Franse piloten en ont-snapte krijgsgevangenen.

www.erfgoedheumen.nl

Vrouwen vervulden tijdens de Tweede Wereldoorlog centrale posities in het verzet tegen de Duitse bezetter. Drie Nijmeegse verzetsvrouwen worden nu geëerd op een muurschildering aan de Ganzenheuvel in Nijmegen.

Muurschildering over vrouwen in het verzet

In de verhalen over het verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog gaat het veelal over mannen. Om de balans meer in evenwicht te brengen publiceerde Anneke Nolet in 2020 haar studie 'Vrouwen en verzet', waarin de verzetsdaden van circa 125 vrouwen in het Rijk van Nijmegen aan bod komen.

Drie van hen komen nu terug op een muurschildering van Esther Aarts

Charlotte van der Wiel (links) en Esther Aarts leggen de laatste hand aan de muurschildering bij de Noorderkerk-trappen.

Foto: eigen foto

Henriëtte Witteveen-Van Gaalen (1893-1967) was eigenaar van hotel De Bonte Os aan de Molenstraat, dat onderdak bood aan het Nijmeegse verzet. Haar bijnaam: Oranje-Marie.

Nel Peters (1912-2004) was topvrouw van het verzet in Nijmegen, hielp onderduikers en verspreidde als koerier onder meer illegale bladen, identiteitsbewijzen en bonkaarten.

Jo Heinsius (1904-2006) had een apotheek aan de Molenstraat, tegenover het kantoor van de Grüne Polizei. Zij hield in haar huis twee Joodse zusjes verborgen.

De plek van de muurschildering van Esther Aarts is nabij de Noorderkerk-trappen en de Kitty de Wijzeplaats en maakt deel uit van het project Waalpaintings.

Siem (17) vertelt oorlogsverhalen door

Met zijn aantekeningenboek onder de arm loopt de 17-jarige Siem van der Kolk door Groesbeek. Regelmatig gaat hij op bezoek bij ouderen die een bijzonder oorlogsverhaal hebben. Hij schrijft druk mee en hoopt de verhalen later te kunnen delen met zijn leeftijdgenoten, want hij vindt het belangrijk dat ook de jeugd deze verhalen te horen krijgt.

Vandaag staat een bezoek bij de 98-jarige mevrouw Langeveld op het programma. Zij was 14 jaar toen op 17 september 1944 operatie Market Garden begon. “We zaten in de kerk toen rond half elf de eerste bommenwerpers kwamen. Dat duurde wel tot half twee. Onderweg naar huis werd mijn vader geraakt en kreeg een scherf van een splinterbom in zijn hand. Ik kreeg zelf een stuk scherf langs mijn hoofd maar werd wonderwel niet geraakt. De bommenwerpers kwamen elke keer met zes tegelijk over, toen waren we toch echt wel bang hoor.”

Thuis gekomen ging het gezin gelijk in de huiskelder. Er was geen grote schuilkelder maar een kleine huiskelder waar ze in konden schuilen. “Ach het was zo krap! De burens kwamen ook, dus we zaten daar met achttien mensen op een hoopje. Je kon niet liggen en zitten dus je moest staan. Tien dagen zaten we in deze kelder.”

Siem kan zich daar geen voorstelling bij maken. “Ik zie dat niet voor me, ik kan dat denk ik helemaal

niet volhouden.” Mevrouw Langeveld vertelt dat je wel moest. Je had geen keuze. Na tien dagen kwamen de Amerikanen hen vertellen dat ze om 10.00 uur 's ochtends geëvacueerd zouden worden. “Als we niet mee gingen dan moesten we zelf maar kijken wat we gingen doen. Dus om 10.00 uur stonden we klaar. Er lagen allemaal mijnen op de weg. Ik had nog een fiets en ik weet nog dat ik kriskras tussen de mijnen door fietste.”

De interesse van Siem in de Tweede Wereldoorlog en Market Garden komt door zijn grootvader. “Mijn grootvader was noodburgemeester van Beek Ubbergen. Hij heeft de Amerikanen en Engelsen binnengehaald.”

“Ik raakte met ouderen in gesprek en ben verhalen gaan verzamelen. Ik wil zo graag laten zien dat er ook jongeren geïnteresseerd zijn in hun oorlogsverhaal. En het is zo belangrijk om de verhalen van de gewone burger te bewaren. Die staan niet in de geschiedenisboeken. Door

met hen in gesprek te gaan besef je wat ze allemaal meegemaakt hebben. Wat voor geweld ze is aangedaan. Bij mevrouw Langeveld zaten de Amerikanen aan de ene kant van het huis en de Duitsers aan de overkant van de weg. Die zijn samen in gevecht en voor hen maakt het niets uit dat daar burgers tussen zitten. Dat vind ik echt heel heftig om te horen.”

Voor mevrouw Langeveld is het soms lastig om het erover te hebben. “Het is aan de ene kant moeilijk en aan de andere kant fijn om je verhaal te kunnen vertellen. Je hebt het altijd bij je, je ziet nog zo voor je wat er allemaal gebeurd is. Ik vind het wel bijzonder dat Siem interesse heeft in mijn verhaal. Dat hij oprecht luistert en dat mijn verhaal hopelijk doorverteld wordt.”

Siem van der Kolk staat centraal in één van de uitzendingen van Omroep Gelderland in de herdenkingsweek van Market Garden.

Siem van der Kolk in gesprek met mevrouw Langeveld.

“Ik raakte met ouderen in gesprek en ben verhalen gaan verzamelen.”

Foto: Eveline van Elk

Market Garden bij Omroep Gelderland

Omroep Gelderland zendt ter gelegenheid van 80 jaar Market Garden in de week van 16 september een reeks programma's uit. Het gaat om reportages over veteranen, burgers en mensen die hun verhalen blijven doorvertellen. De reportage met de 17-jarige Siem van der Kolk maakt deel uit van de reeks.

Het programma '80-jaar Market Garden' is van 16 t/m 20 september dagelijks om 17.20 uur te zien bij Omroep Gelderland. Daarna wordt het elk uur herhaald. In het weekend van 20 t/m 22 september zijn er bij Omroep Gelderland liveregistraties van de verschillende herdenkingen in Gelderland.

Voor meer informatie: www.gld.nl

Vlag als erbetoon aan de bevrijders

Als erbetoon aan de bevrijders van september 1944 hebben de Groesbeek Airborne Vrienden een Market Garden-vlag laten maken voor de regio Nijmegen.

Deze vlag draagt de symbolen van de legereenheden die hier tijdens Market Garden gevochten hebben, de 'AA' (All American) van de Amerikaanse 82ste Airborne Divisie en het wilde zwijn, symbool voor het 30ste Britse legerkorps. Op de vlag vullen ze twee vlakken, die staan voor de twee onderdelen van de operatie Market Garden: het rode voor de luchtlandingsoperatie (Market) en het blauwe voor het grondoffensief (Garden).

De beide delen worden gescheiden door een oranje lijn. Deze symboliseert de rivieren en vooral de

bruggen die moesten worden overvoerd. Daarnaast verwijst ze naar de Nederlandse militairen die meevochten met de geallieerden. De Stichting Groesbeek Airborne Vrienden hoopt dat de Market Garden-vlag komende jaren net zo'n belangrijke rol zal spelen als de Airbornevlag in de regio Arnhem.

Voor meer informatie: groesbeekairbornevrienden.nl

De nieuwe Market Garden-vlag van de Stichting Groesbeek Airborne Vrienden.

Foto: Stichting Groesbeek Airborne Vrienden

Zeg 'Market Garden' en veel mensen denken aan parachutisten en gliders. Maar de luchtlandingen vormden maar een deel van de operatie 'Market'. De toevoeging 'Garden' staat voor de grondtroepen, die vanuit België oprukten. De Liberation Task Force (LTF) neemt bij de herdenking in september dit gedeelte voor zijn rekening. Woensdag 18 september slaat de LTF zijn kampement op in Groesbeek. Daar is het donderdag 19 september te bezoeken.

Brits kampement in Groesbeek

De Liberation Task Force wordt gevormd door met name Britse re-enactors en verzamelaars van historische voertuigen en materiaal. Zij willen de herinnering aan het Britse 30e Legerkorps levend houden. Dit korps werd in 1943 ingezet in Noord-Afrika en in 1944 bij de geallieerde landing in Normandië en daarna bij de operatie Market Garden in september 1944. Nadat Amerikaanse Airbornes op 20 september met bootjes de Waal bij Nijmegen overstaken en de verkeersbrug veroverden, waren het tanks van het Britse 30e legerkorps die de Waalbrug overstaken op weg naar Arnhem. Te laat om hun land-

genoten bij de Arnhemse Rijnbrug te ontzetten. Het korps kwam later nog in actie bij het Rijnlandoffensief, in februari/maart 1945.

De Liberation Task Force verzamelt zich maandag 9 tot en met vrijdag 15 september in het Belgische Leopoldsburg, in 1944 ook de uitvalsbasis voor operatie Market Garden. Op zaterdag 14 september start de 'opmars' richting het noorden, met jeeps, trucks en ander historisch legermaterieel. Na een kampement in Son en Breugel komt de LTF dinsdag 17 september aan in Grave en Overasselt. Woensdag 18 september gaat de

tocht verder naar Groesbeek. Tussen 10.00 en 13.00 uur is er een parade met enkele voertuigen door het centrum. Daarna slaat de LTF zijn kampement op bij Klein Amerika, de voormalige landingsterreinen. Dat is donderdag 19 sep-

LTF rijdt met historische militaire voertuigen van België naar de Betuwe

Foto: Henk Baron

Beeld van een eerder kampement op Klein Amerika.

tember de hele dag open voor het publiek. Vrijdag 20 september trekt de LTF via Nijmegen door naar de Betuwe. Een aantal voertuigen maakt een tussenstop bij de Kaaij onder de Waalbrug. Ongeveer van 10.00 tot 12.00 uur. De stoet

voertuigen rijdt in Nederland niet in colonne maar in kleine groepjes, om het verkeer niet al te zeer te verstoren.

➤ Voor meer informatie zie: ltf-hq.com

'Doeboek' Heumen en Berg en Dal

In de gemeenten Berg en Dal en Heumen herinneren veel plekken aan de Tweede Wereldoorlog. Achter elke plek schuilt een verhaal. En er zijn veel vragen bij te stellen. Die locaties, verhalen en vragen komen terug in het 'Doeboek 80 jaar Vrijheid' voor de groepen 7 en 8 van de basisscholen.

Het 'Doeboek' beschrijft de lokale feiten en verhalen over de oorlogsjaren in deze regio en de Duitse grensstreek. Daarnaast besteedt het aandacht aan educatieve thema's die samenhangen met oorlog, vrede, vrijheid, vluchtelingen en verzet. Het kan het hele schooljaar worden gebruikt. Voor de samenstelling tekenden het Erfgoedplatform Heumen en de Stichting Groesbeek Airborne Vrienden in Groesbeek. Erfgoedvrijwilligers zijn op onderdelen als gastdocent beschikbaar.

➤ Voor meer informatie: www.erfgoedheumen.nl of www.groesbeekairbornevrienden.nl

Houten para weer overeind

De parachutist bij hotel-restaurant Konbanwa in de Heilig Landstichting staat weer overeind. Het kunstwerk, uitgesneden uit een halve beuk, viel vorig najaar om, zwaar aangetast door wormen en schimmels. Inmiddels is het opgeknapt en geconserveerd.

Konbanwa is gevestigd in het voormalige hotel Sionshof aan de Nijmeegsebaan. Op 17 september 1944 kwamen in deze omgeving zo'n 2.000 parachutisten naar beneden. De geallieerden namen het hotel in gebruik als verzamelpunt voor hun acties in het kader van operatie Market Garden. Ook de oorlogsverslaggevers kwamen hier samen.

Boven één van de ingangen van het hotel-restaurant herinnert een reliëf aan deze periode: een soldaat, neerdalende parachutisten en Nijmegen met zijn Waalbrug. Houtbewerker Everardus Smit voegde daar in 2013 een element aan toe door een zieke, halverwege omgezaagde beuk naast het gebouw om te toveren tot een beeld van een para.

Ansichtkaarten Berg en Dal

De Stichting Heemkunde Berg en Dal geeft in september drie ansichtkaarten uit met als thema '80 jaar Vrijheid'. Hiermee wil ze aansluiten bij de herdenkingen, komend jaar, van verschillende gebeurtenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog, met name:

Market Garden, 17 september (80 jaar)
Wapenstilstandsdag, 11 november
Lichtjesavond, 24 december
Operatie Veritable, 8 februari 2025 (80 jaar)
Dodenderdenking, 4 mei
Bevrijdingsdag, 5 mei
Bezetting van Nederland, 10 mei

Deze gebeurtenissen worden met elkaar verbonden door het gebruik van meerdere foto's op één ansichtkaart. Zo vormt de nieuwe serie kaarten een vervolg op de ansichtkaarten die de Stichting Heemkunde Berg en Dal eerder uitbracht, onder meer over gemeentelijke- en rijksmonumenten in deze gemeente. Ze zijn verkrijgbaar bij hotels, restaurants, musea en campings in Berg en Dal en omgeving.

Voor meer informatie zie: www.erfgoedbergdal.nl

Market Garden
Rijk van Nijmegen

Tot en met voorjaar 2025

Expositie
OverBruggen

Van 7 september tot en met 17 november 2024. Huis van de Nijmeegse Geschiedenis, Mariënburg 26, Nijmegen.

Op 20 september 1944 staken Amerikaanse troepen in bootjes de Waal over. De stadsbrug op deze locatie is ernaar genoemd: De Oversteek. De actie wordt al tien jaar lang elke avond herdacht met de Sunset March. Deze elementen komen samen in de expositie 'OverBruggen: 80 jaar Waaloversteek en 10 jaar Sunset March'. Entree: gratis.

Voor meer informatie:
www.huisvandenijmeegsegeschiedenis.nl

Liefde in oorlogstijd
Tot en met 30 maart 2025.
Vrijheidsmuseum, Wylerbaan 4, Groesbeek.

Tentoonstelling over liefde in oorlogstijd; vlinders in de buik in de jaren '40. Entree: toegangsprijzen Vrijheidsmuseum.

Voor meer informatie:
www.vrijheidsmuseum.nl

Foto: Freek van den Bergh

Maandag 9 september

Niemand die
het ziet

Maandag 9 september, 19.30 uur. De Lindenberg, Ridderstraat 23, Nijmegen.

Journalist Huib Modderkolk laat zien hoe digitale oorlogsvoering werkt en welke impact die heeft op de samenleving. Niemand die het ziet: over digitale sabotage, online spionage en grootschalige desinformatie. Entree: € 12,50.

Voor meer informatie:
www.delindenberg.com

Woensdag 11 september

Nijmegen en
Market Garden

Woensdag 11 september, 20.00 uur. Mariënburgkapel, Mariënburg 26, Nijmegen.

Lezing door Brenda Meuleman over de gebeurtenissen in Nijmegen tijdens de operatie Market Garden en de bevrijding van Nijmegen. Zij schreef hierover het boek 'Ik zie je aan de overkant'. Entree: gratis.

Voor meer informatie:
www.huisvandenijmeegsegeschiedenis.nl

Zaterdag 14 september

Lezing over Alex
Colville

Zaterdag 14 september, 19.30 uur. Infocentrum WO2 Nijmegen, Ridderstraat 27, Nijmegen.

In een tweedelige lezing vertelt Hans Bak het levensverhaal van de kunstenaar Alex Colville, die in september 1944 met de geallieerden optrok in het Rijk van Nijmegen en hier verschillende tekeningen maakte. Daarna legt componist Dean Burry uit hoe deze kunstenaar en zijn levens-

verhaal hem tot het muziekstuk inspireerde, dat hij op 21 september in De Vereniging opvoert. De entree is € 8,00.

Voor meer informatie:
www.infocentrumwo2.nl

Zaterdag 14 t/m zondag
22 september

Vredesweek

Zaterdag 14 t/m zondag 22 september.

Vredesweek. De Vredesgroep Nijmegen houdt in de Vredesweek drie workshops. Aanvang telkens 20.00 uur, verschillende locaties. Op maandag 16 is het thema: 'Zelf vrede stichten in Nijmegen en omstreken'. Op woensdag 18 september: 'Verbindende communicatie en geweldloze conflicthantering'. Op vrijdag 20 september: 'Wat wil je verdedigen en hoe?'

Voor meer informatie:
www.vredesgroepnijmegen.com

Zondag 15 september

Muzikale
herdenking Beek

Zondag 15 september, 11.30-14.00 uur. Kulturhus Beek, Roerdompstraat 6, Beek-Berg en Dal.

Met zang, beelden en gesproken woord wordt stilgestaan bij 80 jaar vrijheid. Gastspreker is Paul Klinkenberg. Voor de muzikale omlijsting zorgen harmonie KNA, zangkoor de Nèj Hèjs, zangeres Marieke van Ruitenbeek en pianiste Klaartje van Lakwijk. Entree: gratis.

Voor meer informatie:
www.stichtingherdenkingbevrijdingbeek.nl

Euregio Vrijheids-
wandeling

Zondag 15 september, 8.00-17.00 uur. Vrijheidsmuseum, Wylerbaan 4, Groesbeek.

Euregio Vrijheidswandeling, door de mooie grensstreek tussen Nederland en Duitsland, met een gratis bezoek aan het Vrijheidsmuseum. De afstanden variëren van 6 tot 30 kilometer, de starttijden van 8.00 tot 14.00 uur. Kosten deelname: € 4,00.

Voor meer informatie:
www.wandeleninvrijheid.nl

Vrijheidsfestival

Zondag 15 september, 10.00-17.00 uur. Vrijheidsmuseum, Wylerbaan 4, Groesbeek.

Vrijheidsfestival. Zowel in het museum als op het buitenterrein is er van alles te doen voor jong en oud. Met onder meer muziek, informatiestands en de Kindervrijmarkt. Entree: € 10,00 (volwassenen), € 5,00 (kinderen), Museumkaart geldig.

Voor meer informatie:
www.vrijheidsmuseum.nl

Bridge2Bridgerun
Zondag 15 september,
10.00-14.00 uur. Dorpshuis,
Kerklaantje 17, Nederasselt.

Halve marathon over de beide Maasoeveren tussen de bruggen bij Grave en Heumen, die tijdens de Tweede Wereldoorlog van groot belang waren. Inschrijfkosten: € 15,00.

Voor meer informatie zie:
www.nederasseltgezond.nl

Foto: NIOD

Festival 80 jaar Vrijheid

Zondag 15 september, 14.00-18.00 uur. Veldschuur, Tempelstraat 14, Overasselt.

Bevrijdingsfestival in de open lucht met muziek uit de jaren '44/'45, poëzie en dans. Entree gratis.

Voor meer informatie:
www.veldschuuroverasselt.nl

Maandag 16 september

Lezing over crashes

Maandag 16 september, 19.30-21.00 uur. Dorpshuis, Kerklaantje 17, Nederasselt.

Presentatie door Joop Hendrix van het Plane Hunters Recovery Team over binnen de gemeente Heumen gecrashte vliegtuigen. Entree: gratis.

Voor meer informatie zie:
www.onshuisnederasselt.nl

Words on War

Maandag 16 september, 20.00 uur. De Lindenberg, Ridderstraat 23, Nijmegen.

(Woord-)kunstenaars nemen de bezoeker mee terug naar september 1944, de periode van Market Garden en de bevrijding van Nijmegen. Historicus Tijmen Dokter brengt dagboekfragmenten, kunstenaars vullen die aan met gedichten, muziek, beeld en storytelling.

Entree: € 3,00.

Voor meer informatie:
www.delindenberg.com

Dinsdag 17 september

Herdenking Market Garden

Dinsdag 17 september, 11.30-12.00 uur. Generaal Gavin-monument, Generaal Gavinstraat, Groesbeek.

Officiële herdenking van de operatie Market Garden, in aanwezigheid van een dochter van generaal James Gavin, de commandant van de Amerikaanse 82ste Airborne Divisie tijdens Market Garden.

Voor meer informatie:
www.bergendal.nl

Herdenking Balgoij

Dinsdag 17 september, 12.00-17.00 uur. Boomsestraat 2, Balgoij.

Herdenking Market Garden met een klein konvooi oude militaire voertuigen, muziek en een tentoonstelling. Entree: gratis.

Voor meer informatie:
www.wijchen.nl

Herdenkingsconcert

Dinsdag 17 september, 20.00 uur. Cenakelkerk, Pastoor Rabouplein 1, Heilig Landstichting.

Herdenkingsconcert Market Garden door een internationaal gelegenheidskoor, samengesteld uit 32 zangers en zangeressen uit o.a. Amerika, Engeland, Duitsland en Nederland, onder leiding van Peter Leech. Klassiek repertoire van diverse componisten. Entree: € 7,50.

Voor meer informatie zie:
www.kloosterhuissen.nl/programmas/muziek

Woensdag 18 september

Militaire voertuigen

Woensdag 18 september. Grave, Wijchen, Overasselt, Groesbeek.

Doorkomst oude militaire voertuigen van de Liberation Task Force. Aankomst in Groesbeek tussen 10.00 en 12.00 uur, waar deelnemers hun kampement opslaan bij Klein Amerika.

Voor meer informatie:
www.ltf-hq.com

Herdenking Overasselt

Woensdag 18 september, 13.00-20.00 uur. Bevrijdingsmonument, Hutsestraatje, Overasselt.

Herdenkingsbijeenkomst met landing van parachutisten op het voormalige landingsterrein en bivak/doortocht van oude legervoertuigen. Entree: gratis.

Voor meer informatie:
www.erfgoedheumen.nl

Filmbeelden Nijmegen

Woensdag 18 september, 14.00 en 20.00 uur. Stadsschouwburg, Keizer Karelplein, Nijmegen.

Twee filmvoorstellingen van Nijmegen Blijft in Beeld. Vanaf september 1944 was Nijmegen ruim een half jaar frontstad. Filmers van het Amerikaanse, Britse en Canadese leger, maar ook Nijmeegse burgers legden de gebeurtenissen vast. Historicus Joost Rosendaal voorziet de beelden van commentaar. Entree: € 10,00.

Voor meer informatie:
www.nijmegenblijftinbeeld.nl

Lezing Waaloversteek

Woensdag 18 september, 19.30-21.30 uur. Infocentrum WO2, Ridderstraat 27, Nijmegen.

Lezing over de Waaloversteek van de Amerikaanse 82ste Airborne Divisie op 20 september 1944, door Dorine Steenberg, samensteller van het boek De Oversteek, en militair-historicus Christ Klep.

Voor meer informatie:
www.infocentrumwo2.nl

Herdenkingsconcert

Woensdag 18 september, 20.00 uur. Hervormde Kerk, Kerkstraat 18, Groesbeek.

Herdenkingsconcert Market Garden door een internationaal gelegenheidskoor, samengesteld uit 32 zangers en zangeressen uit o.a. Amerika, Engeland, Duitsland en Nederland, onder leiding van Peter Leech. Klassiek repertoire van diverse componisten. Entree: € 7,50.

Voor meer informatie zie:
www.kloosterhuissen.nl/programmas/muziek

Donderdag 19 september

Kampement Klein Amerika

Donderdag 19 september, hele dag. Klein Amerika, Groesbeek.

Kampement van de Liberation Task Force met oude militaire voertuigen en materieel, van 11.00 tot 21.00 uur. Tussen 09.00 en 12.00 uur (afhankelijk van het weer) voeren ongeveer 50 parachutisten van Paragroup Holland een dropping uit. Entree: gratis.

Voor meer informatie:
www.bergendal.nl

Faces to Jonkerbos

Donderdag 19 september, hele dag. Oorlogsbegraafplaats Jonkerbos, Burgemeester Daleslaan 35, Nijmegen.

'Faces to Jonkerbos': portretten bij de gedenksteden van de militairen die hier begraven liggen. Van 10.00 tot 11.00 uur is de officiële herdenking van de gevallen.

Voor meer informatie:
www.intonijmegen.nl

Muzikale vertelling

Donderdag 19 september, 20.00 uur. De Lindenberg, Ridderstraat 23, Nijmegen.

In een muzikale vertelling zingen en spelen The Serenade Sisters liedjes die 80 jaar geleden klonken. Vrolijke liedjes over de bevrijding, maar ook breekbare over oorlog en machteloosheid. Verteller Egbert Meijers verbindt de muziek met verhalen over liefde, vrede en hoop. Entree: € 3,00.

Voor meer informatie:
www.delindenberg.com

Foto: Vrijheidsmuseum Groesbeek

Foto: Henk Baron

Foto: Amnerieke Meijers

Vrijdag 20 september

Kampement en Waalcrossing

Vrijdag 20 september
10.00-17.00 uur. Rivierpark
Nijmegen Waal (Eiland
Veur-Lent), Ossenwaard-
pad 1, Nijmegen.

WO2-kampement van de Pon-
toon Group '40-'45, met re-en-
actors, militaire voertuigen en
demonstraties. Waalcrossing
om 12.00 uur. Goed zichtbaar
vanaf fietspad De Oversteek.
Entree gratis.

Voor meer informatie:
www.waalcrossingnijmegen.nl

Herdenking Waaloversteek

Vrijdag 20 september,
13.30-14.30 uur. Monument
Oosterhoutsedijk, Lent.

Officiële herdenking Waalcros-
sing 20 september 1944.

Voor meer informatie:
www.intonijmegen.nl

Foto: Reziin Kleebos

Zaterdag 21 september

Kampement en Waalcrossing

Zaterdag 21 september
10.00-19.30 uur. Rivierpark
Nijmegen Waal (Eiland
Veur-Lent), Ossenwaard-
pad 1, Nijmegen.

WO2-kampement van de Pon-
toon Group '40-'45, met re-en-
actors, militaire voertuigen en
demonstraties. Waalcrossing
om 14.57 uur. Goed zichtbaar
vanaf fietspad De Oversteek.
Entree gratis.

Voor meer informatie:
www.waalcrossingnijmegen.nl

Foto: Gemeente Berg en Dal

Oorlog in de Betuwe

Zaterdag 21 september,
10.00 tot 16.30 uur.
Mariënburghkapel,
Nijmegen en Betuwe.

Bustour van het Gilde Nijmegen
door de Betuwe, met uitleg over
de gebeurtenissen in de periode
september 1944 tot april 1945.
De tour wordt voorafgegaan
door een lezing in het Huis van
De Nijmeegse Geschiedenis in

Foto: Marcel Bahnen

de Mariënburghkapel. Deelname-
kosten: € 25,00 tot € 35,00.
De busritten worden herhaald op
22, 28 en 29 september en op 5,
6,12 en 13 oktober.

Voor meer informatie:
www.gildenijmegen.nl

Festival Di-Vers

Zaterdag 21 september,
12.00 – 17.00 uur. Land van
Ooij, Dijkgraaf van Wijck-
weg 102, Nijmegen.

Op het festival Di-Vers komen
natuur, duurzaamheid en vrijheid
samen in de groene tuinen van
Land van Ooij. Het festival staat
in het teken van ontmoeting
en verbinding tussen mensen,
culturen en natuur. De toegang
is gratis.

Voor meer informatie:
www.bureauwijland.nl

Peace by Peace

Zaterdag 21 september,
13.00-14.30 uur. Centrum
Nijmegen en Vasim-terrein,
Winselingsweg, Nijmegen.

Om 13.00 uur start het twee-
daagse evenement Peace by
Peace met een parade vanuit het
centrum van Nijmegen naar het
Vasim-terrein. Iedereen is uit-
genodigd om zijn stem te laten
horen in een vrolijke demonstra-
tie voor de vrede, met muziek,
dansen en uitbundigheid.
15.00-22.00 uur. Vasim-terrein.
Festival Peace by Peace, met
muziek, theater, exposities en
workshops.

Voor meer informatie:
www.intonijmegen.com

Sunset March XXL

Zaterdag 21 september,
19.36-21.30 uur. Vasim-ter-
rein, Winselingsweg,
Nijmegen.

Een speciale editie van de Sunset
March over stadsbrug De Over-
steek. Alle deelnemers krijgen
een lichtje voor deze herden-
kingstocht naar het monument
aan de overkant, en terug. De
Sunset March XXL start om 19.36
uur, het moment van de zonson-
dergang. Verzamelen om 19.00
bij de Vasim.

Voor informatie zie:
www.intonijmegen.com

Muziek van onze bevrijders

Zaterdag 21 september,
20.15-22.30 uur. Concertge-
bouw De Vereeniging, Kei-
zer Karelplein, Nijmegen.

Het Symfonie Orkest Nijmegen
brengt een klassiek programma

met als thema: 'Muziek van onze
bevrijders', met composities van
componisten uit Polen (Luto-
slawski), het Verenigd Koninkrijk
(Elgar), Canada (Burry) en de
Verenigde Staten (Ives). Entree:
gratis.

Voor meer informatie:
www.4en5mei-nijmegen.nl

Zondag 22 september

Peace by Peace

Zondag 22 september,
10.30-18.00 uur. Vasim-ter-
rein, Winselingsweg,
Nijmegen.

Voortzetting van het festival
Peace by Peace met muziek,
theater, exposities en workshops.
Om 16.00 uur afsluiting met een
concert.

Voor meer informatie:
www.intonijmegen.com

Ode aan Boy Edgar

Zondag 22 september,
14.00-17.00 uur. Marishuis,
Looistraat, Heumen.

Muzikale ode aan de arts en
verzetsman Boy Edgar door een
gelegenheidsband o.l.v. Pieter
Engels. Na afloop is er gelegen-
heid om de speciale expositie te
bekijken met beeldmateriaal van
de vele oorlogsmonumenten van
de kunstenaar en verzetsman Jac
Maris. Entree: € 7,00.

Voor meer informatie:
www.marishuis.nl

Fietstocht

Zondag 22 september,
14.00-17.00 uur. Infocen-
trum WO2, Ridderstraat 27,
Nijmegen.

Fietstocht van ongeveer 8
kilometer onder leiding van
gidsen langs locaties die een rol
speelden bij de bevrijding van
Nijmegen.

Kosten deelname: € 10,00

Voor meer informatie:
www.infocentrumwo2.nl

Woensdag 25 september

Verhalen doorvertellen

Woensdag 25 september, ...
uur. De Lindenberg, Ridder-
straat 23, Nijmegen.

Hoe vertel je verhalen door uit
de Tweede Wereldoorlog? Dat is
het thema van een symposium
en publieksbijeenkomst van de
Radboud Universiteit.

Entree:

Voor meer informatie zie:
www.delindenberg.com

Zondag 6 oktober

Fietstocht

Zondag 6 oktober, 14.00-
17.00 uur. Infocentrum
WO2, Ridderstraat 27,
Nijmegen.

Fietstocht van ongeveer 8
kilometer onder leiding van
gidsen langs locaties die een rol
speelden bij de bevrijding van
Nijmegen.

Kosten deelname: € 10,00

Voor meer informatie:
www.infocentrumwo2.nl

Vrijdag 11 oktober
tot juni 2025

Vluchten toen en nu

Vrijdag 11 oktober tot juni 2025.
Thornsche Molen, Thornsche-
straat 20, Persingen.

Expositie 'Vluchten toen en
nu', over de bewoners van de
buurtschap Thornsche Molen die
eind september 1944 moesten
vluchten voor het oorlogsgeweld.
Daarnaast is er aandacht voor
Syriërs en Oekraïners die recent
hun land moesten ontvluchten
en nu in deze regio verblijven.

Voor meer informatie:
www.dethornchemolen.nl

Maandag 14 t/m
donderdag 17 oktober

Free Future College

Maandag 14 tot en met
donderdag 17 oktober. De
Lindenberg, Ridderstraat
23, Nijmegen.

Programma voor scholieren en
volwassenen over vrijheid en
onvrijheid.

Voor meer informatie:
www.delindenberg.com

Zondag 27 oktober

Vrijheidsdag Kekerdom

Zondag 27 oktober van
11.00 -17.00 uur, Kekerdom.

De inwoners van Kekerdom
vieren de 'Dag van de Vrijheid',
samen met gasten uit de ge-
meenten Oost-Gelre en Wester-
kwartier. In deze gemeenten in
de Achterhoek, resp. Groningen,
werden eind 1944 de inwoners
van Kekerdom opgevangen die
gedwongen moesten evacueren.

Voor meer informatie zie:
www.kekerdom.net

Dinsdag 24 december

Lichtjesavond

Dinsdag 24 december,
kerstavond. Militaire be-
graafplaatsen Jonkerbos,
Burgemeester Daleslaan
35, Nijmegen en Canade-
se oorlogsbegraafplaats,
Zevenheuvelenweg 38,
Groesbeek.

Lichtjesavond. Kaarsjes bij de
graven van alle gesneuvelde mi-
litair die hier begraven liggen,
geplaatst door vrijwilligers.

Foto: Eveline van Eik

Bij de afronding van
deze krant werd
nog gesleuteld aan
programmaonderdelen,
met name data en
tijden. De meest actuele
versie van de agenda
is te vinden op www.vrijheidregionijmegen.nl.

‘Vrijheid gaat niet over hoe laat je naar bed mag’

Patsboem! maakt educatief magazine over het laatste oorlogsjaar

Juul Lelieveld en Marrit Boogaars in gesprek met scholieren bij het Vrijheidsmuseum.

Foto: Fleur Janssen Fotografie

Deze maand verschijnt een speciaal magazine gericht op kinderen in groep 7/8 en de brugklas over het laatste oorlogsjaar in Nijmegen en omgeving. Wat maakten kinderen en hun families in deze regio destijds mee? En wat weten kinderen van nu eigenlijk van oorlog en vrijheid?

In het magazine wordt niet alleen aandacht besteed aan het Rijk van Nijmegen, maar ook aan de Duitse grensregio zoals Kranenburg en Kleve. “Eigenlijk maakten mensen daar hetzelfde mee. Ze zaten ook in schuilkelders, waren bang voor bommen en geweld, hadden te maken met schaarste en honger”, vertellen Juul Lelieveld en Marrit Boogaars. Ze werken bij Patsboem! educatief, waar ze lesmateriaal voor kinderen ontwikkelen. Al eerder maakten ze boeken, lesmateriaal, websites en audiotours over de Tweede Wereldoorlog voor kinderen en jongeren.

Op het kantoor van Juul en Marrit liggen stapels boeken op tafel, vol met verhalen en feiten over de Tweede Wereldoorlog. “We hebben geschiedenis gestudeerd, dus met kennis over de oorlog zit het bij ons wel goed. Maar tijdens het maken van dit magazine hebben we zelf nog veel bijgeleerd, omdat we op zoek zijn gegaan naar persoonlijke verhalen uit deze omgeving”, vertelt Juul. En dan fiets je bijvoorbeeld ineens door een straat waar Joodse gezinnen uit hun hui-

zen zijn gehaald tijdens de razzia’s in de stad. Of je ziet plekken die verwoest zijn tijdens de oorlog en daarna opnieuw zijn opgebouwd. Nijmegen werd weliswaar bevrijd in september 1944, maar daarna volgde nog een lange, spannende periode waarin gezinnen vaak in schuilkelders moesten verblijven omdat het te gevaarlijk was buiten. Er vielen bommen, er werd hevig gevochten. Er zijn heel wat dagboekfragmenten en interviews die als bron kunnen dienen. Die persoonlijke verhalen worden door Patsboem! gebruikt om de verhalen in het magazine levendiger te maken.

Juul en Marrit spraken met kinderen uit groep 7 en 8 en de brugklas in Nederland én in Duitsland. “In de grensregio is veel gebeurd. Het viel ons op dat de kinderen die hier wonen, daar vaak best veel over weten te vertellen. Bijvoorbeeld dat er bommen zijn gevallen in de

buurt van hun huis en dat er mensen geëvacueerd moesten worden. Je kunt goede gesprekken met ze voeren over wat de oorlog betekende. En nu nog betekent voor mensen in Oekraïne of Gaza. Ze zien de beelden op het Jeugdjournaal en weten wat er speelt. Ze horen de verhalen van mensen die weg moesten vanwege de oorlog, huisdieren achter moesten laten en van wie de huizen zijn verwoest.”

In het magazine gaat Patsboem! moeilijke onderwerpen zoals verlies door oorlog of genocide niet uit de weg. Marrit: “Moeilijke onderwerpen kun je zeker bespreken met kinderen. We willen bereiken dat kinderen goed nadenken over de impact van oorlog.” “En dat ze zich realiseren hoe belangrijk het is dat de rechtsstaat en democratie goed functioneren”, aldus Juul.

Ook vrijheid is een belangrijk thema. “Vrijheid gaat niet over hoe laat je naar bed mag, maar of je je veilig voelt als je gaat slapen”, zegt Juul. “Kinderen hebben daar zeker een beeld bij. Tijdens de coronaperiode hebben ze zelf ervaren hoe het is als je niet naar buiten mag en de scholen dicht zijn. Het thema vrijheid houdt kinderen bezig. Wat zij vertellen, gebruiken wij weer in het magazine.”

Waar te krijgen?

Het magazine wordt begin september op alle scholen in de regio verspreid en kan het hele jaar worden gebruikt als lesmateriaal in de klas.

VRIJHEID
GELDERLAND
80 jaar

Peace by Peace: een tweeddaagse boost voor de vrede!

Op 21 en 22 september viert Nijmegen voor de 80ste keer de bevrijding van de stad. In een tijd waarin vrede en vrijheid kwetsbaar zijn, geeft Peace by Peace de generaties van nu twee dagen lang een boost voor de vrede.

21 september Love and Peace Parade

Peace by Peace trapt af met een uitbundige en vreedzame Love and Peace Parade. Een eenmalige en unieke gebeurtenis waar iedereen die zijn stem wil laten horen voor vrijheid en vrede bij moet zijn. Een kleurrijke menigte loopt die zaterdagmiddag dwars door het centrum van Nijmegen richting het festivalterrein bij De Vasim - dat wil je niet missen!

Tijd: 13:00
Verzamelpunt: Van Broeckhuysenstraat
Aankomst Vasim: ± 15:00 uur
Info: www.peacebypeace.nl

GRATIS

21+22 september Festival

Op het festivalterrein bij de Vasim zal twee dagen lang het Peace by Peace Festival plaatsvinden. Met artiesten als Blanks, Case Candy, De Niemanders Present..., Katie Koss en nog veel meer. Op het festival onderstrepen muziek, theater, expo's, talks - en zelfs een brunch op zondagochtend - het belang van vrede en vrijheid. Leuk, gezellig en met voor elke leeftijd van alles te doen en te beleven.

Locatie: Festivalterrein De Vasim
Info: www.peacebypeace.nl

GRATIS

21 september Clubnacht

In de nacht van 21 september gaat de Peace by Peace Clubnacht door tot in de kleinste uurtjes. In De Achtertuin word je getrakteerd op een even sprankelend als divers nachtfestje waarbij vrede en vrijheid tot in de puntjes gevierd kunnen worden.

Tijd: 22:00 - 04:00
Locatie: De Vasim
Info + tickets: www.peacebypeace.nl

Check voor programma en updates:

www.peacebypeace.nl

Peace by Peace laat je ervaren dat iedereen een aandeel heeft in de vrijheid van een ander. Dat vrede en vrijheid nooit 'af' zijn en waar stukje voor stukje, persoon voor persoon aan gewerkt moet blijven worden. Vooral nu.

AGENDA

Arnhem en omgeving

Niet alleen in het Rijk van Nijmegen wordt in september stilgestaan bij de operatie Market Garden, 80 jaar geleden. Dat geldt ook voor de provincie Brabant, delen van Limburg en Arnhem en omgeving. Deze regio's waren immers, net als het Rijk van Nijmegen, rechtstreeks betrokken bij de geallieerde operatie in september 1944.

De Britse 1st Airborne Division landde ten westen van Arnhem met als opdracht de Rijnbrug te voroveren. met als opdracht de Rijnbrug te veroveren. Dat lukte, maar de brug moest na een aantal dagen weer uit handen gegeven worden aan de Duitsers, omdat

versterking door het grondleger vanuit het zuiden te lang uitbleef. Ook de hulp van Poolse parachutisten mocht niet baten. De impact van het verlies van de strijd om de Arnhemse brug was enorm. Het zuiden van Nederland - grote delen van Brabant en Lim-

burg, inclusief het Rijk van Nijmegen - werd met de operatie Market Garden bevrijd, de rest van Nederland bleef bezet. De inwoners van onder meer Arnhem en de Veluwezoom werden gedwongen te evacueren, net als later de bewoners van de Betuwe, die onder water werd gezet.

Herdenking op de Ginkelse Heide bij Ede.

De gemeenten Arnhem, Ede, Renkum en Overbetuwe staan als Airborneregio gezamenlijk stil bij de gebeurtenissen van toen. Enkele highlights uit het herdenkingsprogramma:

Zaterdag 7 september

Airborne Wandeltocht

Vrijdag 20 september

Herdenking en kranslegging bij het Airborne Monument op het Airborne Plein in Arnhem.

Zaterdag 21 september

Luchtlandingen en herdenking op de Ginkelse Heide in Ede.

Zaterdag 21 september

Herdenking en kranslegging bij de monumenten op het Polenplein in Driel.

Zondag 22 september

Herdenkingsdienst op de Airborne-begraafplaats aan de Van Limburg Stirumweg in Oosterbeek.

Voor meer informatie zie: airborne-region.nl

Herdenking Market Garden, 80 jaar Vrijheid

Komende weken herdenken we de operatie Market Garden in september 1944, nu 80 jaar geleden. We staan stil bij de strijd in deze regio, het oorlogsgeweld, maar ook bij de bevrijding van Nijmegen en een deel van de regio. En bij de maanden die erop volgden: een regio in de frontlinie, met alle gevolgen van dien.

'Market Garden 1944-2024' maakt deel uit van het regioprogramma '80 jaar Vrijheid' in het Rijk van Nijmegen. Dat loopt van begin 2024 tot en met augustus 2025. Tientallen WO2-organisaties, erfgoedinstellingen, culturele- en maatschappelijke organisaties werken er aan mee. Het programma '80 jaar Vrijheid' wordt financieel mogelijk gemaakt door de provincie Gelderland en de gemeenten Nijmegen, Berg en Dal, Heumen, Wijchen, Beuningen en Druten.

In februari 2024 trok de herdenking van het bombardement op Nijmegen van 22 februari 1944

veel publiek. Na 'Market Garden 1944-2024' in september, is er aandacht voor de evacuatie van de bevolking vanwege het oorlogsgeweld in het najaar van 1944. In het voorjaar van 2025 voor het Rijnlandoffensief, in mei voor de Bevrijding en het einde van de Tweede Wereldoorlog in Europa.

Het programma '80 jaar Vrijheid' legt een link tussen verleden en heden. Oorlogsgeweld, verwoestingen, burgerslachtoffers, vluchtelingen: wat hier toen gebeurde, gebeurt nu elders, ook in Europa.

Voor meer informatie over het programma '80 jaar Vrijheid' zie:

www.vrijheidregionijmegen.nl

www.infocentrumwo2.nl

www.intonijmegen.nl

www.vrijheid gelderland.nl

en de websites van de deelnemende gemeenten:

Nijmegen, Berg en Dal,

Heumen, Wijchen, Beuningen

en Druten.

Deze Vrijheidskrant is ook als digitale bladerkrant beschikbaar op de website www.vrijheidregionijmegen.nl. Daarop zijn ook alle losse verhalen te vinden, plus aanvullende informatie, zoals foto's en video's.

Februari 2024. Herdenking bombardement Nijmegen 22 februari 1944 met 'lichtherinneringen' op onder meer de gevel van de Molenstraatkerk.

April/mei 2025. Herdenking van het Rijnlandoffensief en de gesneuvelde Canadese militairen op de begraafplaats in Groesbeek.

September 2024. Herdenking Market Garden. Amerikaanse troepen passeren op 17 september 1944 het centrum van Groesbeek.

Liefde in oorlogstijd

Vlinders in de buik in de jaren 40

Foto: NIOD - Oppelaar

De band tussen liefde en oorlog is intiem en al zo oud als de mensheid. Onder de dreiging van de dood wordt het leven en ook de liefde veel intenser beleefd. De Tweede Wereldoorlog beïnvloedde het liefdesleven van een hele generatie mensen. Ze werden - zoals altijd - verliefd: in de schuilkelder, de onderduik, of doorgewoon op straat.

Ontdek het verhaal van de liefde, in al haar vormen: de liefde die ontstaat als je tot elkaar veroordeeld bent, de verboden liefde met 'de vijand', de aantrekkingskracht van de bevrijders, de betaalde liefde, de liefde van een innige vriendschap, de liefde die vervolgd wordt en de liefde die kracht geeft om te overleven. Deze intieme verhalen worden verteld in authentieke interviews en unieke historische objecten.

Liefde in oorlogstijd
is te zien in het Vrijheidsmuseum
t/m 30 maart 2025.

Het Vrijheidsmuseum vertelt vanuit verschillende perspectieven het verhaal van Oorlog en Vrijheid zonder Grenzen, in een vaste en veelzijdige expositie én tijdelijke tentoonstellingen.

f @ in

VRIJHEIDS

MUSEUM

Wylersbaan 4 | 6561 KR Groesbeek | T 024-3974404
E welkom@vrijheidsmuseum.nl | www.vrijheidsmuseum.nl